

T B M M
Tutanak Hizmetleri Başkanlığı
İncelenmemiş Tutanaktır

Komisyon: Millî Dayanışma, Kardeşlik ve Demokrasi Komisyonu

Tarih: 12/09/2025

Sayfa: 1

TÜRKİYE BÜYÜK MİLLET MECLİSİ
MİLLÎ DAYANIŞMA, KARDEŞLİK
VE
DEMOKRASİ KOMİSYONU

9'uncu Toplantı
12 Eylül 2025 Cuma

Gündem:

- Türkiye Odalar ve Borsalar Birliğinin (TOBB) Dinlenilmesi
- Türkiye Esnaf ve Sanatkarları Konfederasyonunun (TESK) Dinlenilmesi
- Türkiye İşveren Sendikaları Konfederasyonunun (TİSK) Dinlenilmesi
- Türkiye Ziraat Odaları Birliğinin (TZOB) Dinlenilmesi
- Müstakil Sanayici ve İşadamları Derneğinin (MÜSİAD) Dinlenilmesi
- Türk Sanayicileri ve İşinsanları Derneğinin (TÜSİAD) Dinlenilmesi
- Anadolu Aslanları İş Adamları Derneğinin (ASKON) Dinlenilmesi

T B M M
Tutanak Hizmetleri Başkanlığı
İncelenmemiş Tutanaktır

Komisyon: Millî Dayanışma, Kardeşlik ve Demokrasi Komisyonu

Tarih: 12/09/2025

Sayfa: 2

MİLLÎ DAYANIŞMA, KARDEŞLİK VE DEMOKRASİ KOMİSYONU

12 Eylül 2025 Cuma

BİRİNCİ OTURUM

Açılma Saati: 14.05

BAŞKAN: Numan KURTULMUŞ

----- 0 -----

TBMM BAŞKANI NUMAN KURTULMUŞ - Sayın milletvekilleri, Millî Dayanışma, Kardeşlik ve Demokrasi Komisyonumuzun 9'uncu Toplantısını açıyorum.

Toplantı yeter sayımız vardır.

Şimdi çalışmalarımıza başlıyoruz.

Bildiğiniz gibi, gündemimize göre bugünkü toplantımızda iş dünyasının değerli temsilcilerini dinleyeceğiz. Her bir kuruma konuşma süresi olarak yirmişer dakikalık bir süre tahsis edildi; artık, sözlerine göre bu süre uzayacaktır.

İlk sözü Türkiye Odalar ve Borsalar Birliği Başkanı Sayın Rifat Hisarcıklıoğlu'na bırakıyorum.

Buyurun Sayın Hisarcıklıoğlu.

TÜRKİYE ODALAR VE BORSALAR BİRLİĞİ (TOBB) BAŞKANI M. RİFAT HİSARCIKLIOĞLU - Sayın Başkan, Sayın Komisyon üyeleri; hepinizi şahsım ve Türkiye Odalar ve Borsalar Birliği adına saygıyla selamlıyorum.

Sözlerimin başında, böyle bir Komisyonun kurulmasında emeği geçenlere, başta Cumhurbaşkanımız olmak üzere, Meclis Başkanımıza, siyasi partilerimizin değerli genel başkanlarına, kıymetli vekillerimize teşekkür ederek başlamak istiyorum.

Komisyonun Meclis çatısı altında kurulması, böylelikle bu önemli

T B M M
Tutanak Hizmetleri Başkanlığı
İncelenmemiş Tutanaktır

Komisyon: Millî Dayanışma, Kardeşlik ve Demokrasi Komisyonu

Tarih: 12/09/2025

Sayfa: 3

meselenin milletin yetki verdiği vekilleri tarafından ele alınması da ayrıca doğru bir karar ve isabetli bir teşebbüs olmuştur. Bu vesileyle, burada yapacağınız çalışmaların ülkemiz ve milletimiz için hayırlı sonuçlar vermesini temenni ediyorum.

Sizlerin başında bulunduğunuz bu Komisyon, her zaman ihtiyaç duyulan üç konuyu isim olarak benimsemiş, bunların taşıdığı önemi ortaya koymuştur. Millî dayanışma olmazsa olmazımızdır; bu olmadan hiçbir sorunu çözemeyiz, aynı hedefte ilerleyemeyiz. Millî dayanışmanın ortaya çıkması için de kardeşlik hukukunu korumaya ve canlı tutmaya mecburuz ve tüm bunların bir anlam ifade edebilmesi de ancak demokrasinin kuralları ve kurumlarıyla işler hâlde bulunmasıyla mümkün olabilecektir. Dolayısıyla bizler, hepimiz burada, terörsüz, huzurlu, güçlü bir Türkiye'yi hep birlikte inşa etmek için bir arada bulunuyoruz.

Böyle ulvi bir amaçla toplanmışken üç şeyden de özellikle uzak durmamız gerektiğine inanıyorum; tüm bu meseleleri tartışırken hamaseti, husumeti ve günlük siyasete malzeme yapmayı burayla karıştırmamalıyız. Nihayetinde bu bir parti siyaseti değil, bir devlet politikasıdır. Türkiye'nin en kronik sorunlarından birini çözmek için tarihî bir fırsat yakalanmıştır. Millî Dayanışma, Kardeşlik ve Demokrasi Komisyonu ile Meclisimizin de en geniş bir katılımı ile sürece dâhil olması sağlanmıştır. Temennimiz, bu yapıcı atmosferin korunmasıdır. Zira, diyalog ve istişare herkesin hayrınadır. Elbette, her konuda aynı düşünmek zorunda değiliz ama terörsüz Türkiye'yi gerçeğe dönüştürmekle hepimiz mükellefiz. Türkiye'nin istikbal yürüyüşünde önemli bir dönüm noktası olacak bu hayırlı sürece katkı vermeyi bir millî duruş olarak görmeliyiz, bunun heba edilmesine de fırsat vermemeliyiz. Ezelî ve ebedî kardeşliğimiz perçinlenmeli, istikbali beraberce inşa etmeliyiz.

Sayın Başkan ve kıymetli üyeler, Türkiye Odalar ve Borsalar Birliği, oda, borsa camiası, her sektörden küçük, orta, büyük, 2 milyondan fazla üyesiyle ülkenin dört bir yanındaki iş âlemini temsil etmektedir. Bizde her siyasi kesimden, her inanç ve düşünceden, her etnik kökenden insan bulunmaktadır. Yönetim kademelerimizin tamamı, yine tüm üyelerimizin aday olup oy kullanabildiği seçimlerle belirlenmektedir. Dolayısıyla, önemle vurgulamak isterim ki ülkemizde katılımcı demokrasinin yayılması açısından da örnek gösterilecek bir meslek örgütüüz. 81 il ve 160 ilçedeki oda, borsalarımızın her

T B M M
Tutanak Hizmetleri Başkanlığı
İncelenmemiş Tutanaktır

Komisyon: Millî Dayanışma, Kardeşlik ve Demokrasi Komisyonu

Tarih: 12/09/2025

Sayfa: 4

biri, demokratik yapısıyla ülkemizde demokrasi kültürünün gelişmesine, kök salmasına katkıda bulunmaktadır. Oda, borsa camiamız "İstişare sünnettir." öğüdüne bağlı kalmış, istişare ve diyalog kapısını her zaman açık tutmuştur. İşte bu sayede her toplumsal kesim, her farklı düşünce, her farklı anlayış burada kendisini temsil etme imkânı bulmuştur çünkü ticaret uzlaşma demektir, her alışveriş aslında bir uzlaşmadır. Dolayısıyla, bizim camiamızda ayrımcılık ve dışlama kesinlikle yoktur; müzakere, istişare ve birlik vardır. Bugün bu Komisyonun da amacı işte budur; birlikte düşünmek, birlikte çözüm üretmek. Zira hepimizin ortak hedefi, zenginleşen, özgürleşen ve terörsüz bir Türkiye'dir.

Terör sadece canlarımızı almıyor, yatırım ortamını bozuyor, üretimi aksatıyor, işsizliği artırıyor, ülkenin de itibarını zedeliyor. Terörün olduğu yerde güven olmuyor, güvenin olmadığı yerde de ekonomi büyümüyor. Kısacası terör, hem milletimizin huzurunu hem de ülkemizin geleceğini tehdit ediyor. Bu yüzden diyoruz ki terörle mücadele sadece güvenlik güçlerinin değil hepimizin ortak görevidir. İş dünyasının da görevi, üretmek, istihdam ve yatırım yapmaktır ancak bunlar huzurun, güvenliğin ve demokrasinin olduğu bir ülkede mümkündür. Huzurun olmadığı yerde ticaret, ticaretin olmadığı yerde de kesinlikle zenginlik olmaz. Yani zengin olmak istiyorsak ticaretin önünü açacağız. Ticaretin de tek istediği şey huzurdur. Kısacası huzur, ticaret, zenginlik.

Komisyonumuzun değerli üyeleri, uzun yıllar maruz bırakıldığımız terör belası ekonomiyi ve dolayısıyla bizim camiamızı da son derece olumsuz etkilemiştir. Ticareti yavaşlatmış, yatırımları kaçırmış, insanlarımızın refahını ve huzurunu bozmuştur. Tüm bunlar ülke genelindeki büyümenin dengesiz dağılımına ve buna bağlı olarak da yoğun bir göçe neden olmuştur.

Netice olarak ortaya çıkan büyük ekonomik, sosyal ve psikolojik kayıpların devamını ve yeniden yaşanmasını kesinlikle istemiyoruz. Milletimizin Meclisteki temsilcilerinin büyük bir duyarlılıkla üstlendikleri sorumluluğun farkında olduklarından şüphemiz yoktur. Nitekim bu süreci yürütebilecek tecrübe, cesaret ve irademiz var, yeter ki yanlış anlamalara neden olmayalım. Yüz yıllardır süren beraberliğimizin ülkemizin en büyük sermayesi, çimentosu, başarısı ve gücü olduğunu aklımızdan çıkarmayalım.

Türkiye Odalar ve Borsalar Birliği camiasınca ekonominin, toplumsal

T B M M
Tutanak Hizmetleri Başkanlığı
İncelenmemiş Tutanaktır

Komisyon: Millî Dayanışma, Kardeşlik ve Demokrasi Komisyonu

Tarih: 12/09/2025

Sayfa: 5

refahın, zenginliğin, sosyal hayatın gelişmesinin temelinde uzlaşma kültürünün, iş birliğinin, güven ve istikrarın yattığı da bilinmektedir. Nitekim, mensuplarımızın tüm faaliyetleri uzlaşma üzerine yürümektedir.

Bu vizyon çerçevesinde, terörsüz Türkiye hedefine ulaşılması, risk unsurlarını kayda değer şekilde azaltacak, ticaret ve yatırım iklimini canlandıracak pek çok yeni pozitif kazanım getirecektir. Ülkemizde huzur, istikrar ve güvenin güçlenmesi ekonomide yeni fırsat pencerelerinin açılmasını sağlayacaktır. Özellikle Doğu ve Güneydoğu Anadolu'da tarım, turizm, sınır ticareti ve ihracatta yeni iş imkânları ortaya çıkartacaktır. Örneğin, Mardin'deki taş evler, Diyarbakır Surları, Van Kalesi, Şanlıurfa Göbeklitepe ve daha niceleri turistler için müthiş bir çekim merkezi olacaktır. Kırsal alanlarda tarım ve hayvancılık faaliyetlerinin yeniden başlaması bölge halkının gelirini artıracak ve göçü yavaşlatacaktır. Aynı zamanda, Türkiye'nin stratejik hedeflerinden biri olan Kalkınma Yolu Projesi de böylelikle ciddi bir ivme kazanacaktır. Devletimiz yıllardır bu bölgeye önemli altyapı yatırımlarını yaptı, bu hazır ve daha da geliştirilecek zemin üzerinde Orta Doğu pazarının en önemli ihracatçısı ve mal tedarikçisi olabilme potansiyeline de sahibiz. Oda Borsa üyelerimiz geçen yıl Güneydoğu'dan 11 milyar dolarlık ihracat gerçekleştirdi, huzur ve güven ortamının güçlenmesiyle bu hızla 2 katına çıkabilir. Irak, İran, Suriye'yle ticaretin artması, buralarla ticari entegrasyonumuzu artıracak ve Türkiye'yi bölgesel bir ekonomik lider hâline getirecektir. Bölgenin genç nüfusu burada başlatılacak dönüşümün de itici gücü olacaktır. Mesleki eğitim programlarıyla desteklenen gençler sanayi ve hizmet sektörlerinde istihdam edilerek ekonomik canlanmaya da katkı sağlayabilecektir.

Bu kapsamda, Türkiye Odalar ve Borsalar Birliği olarak 81 ilde 81 okul yapma projemiz kapsamında Doğu ve Güneydoğu Anadolu'da her ilde çoğu meslek lisesi olmak üzere okullar yaptık. Geçen sene aldığımız bir kararla da oda ve borsalarımızın bulunduğu ilçelerde de yeni okullar kazandırmaya başladık. Ayrıca, yine, Türkiye Odalar ve Borsalar Birliği camiası olarak, bölgede ortaya çıkan yeni durumda yapılabilecekler üzerine Aralık 2024'ten beri çalışıyoruz. Bu kapsamda, TEPAV ve bölgedeki oda, borsalarımız turizme dayalı bölgesel kalkınma stratejisi konusunda bir başlangıç çalışması yaptı; bu konuda Dünya Bankasının da uzman desteğiyle bir kavramsal çerçeve notunu da

T B M M
Tutanak Hizmetleri Başkanlığı
İncelenmemiş Tutanaktır

Komisyon: Millî Dayanışma, Kardeşlik ve Demokrasi Komisyonu

Tarih: 12/09/2025

Sayfa: 6

hazırladık. Takdir edersiniz ki bölgenin hem ekoturizmi hem de kültürel turizm varlığı terör ortamında bir kalkınma stratejisinin merkezine maalesef yerleştirilememişti ancak tüm bunlar artık mümkün hâle gelebilecektir. İstikrarlı ve huzurlu bir Türkiye, AB üyelik süreci için de önemli ve gereklidir.

Değerli Komisyon üyeleri, hepimiz biliyoruz ki terörün kökünü kurutmanın, huzuru kalıcı kılmanın ve kardeşliği güçlendirmenin yolu sadece güvenlik önlemleriyle de sınırlı değildir; demokrasi, vatandaşlarımızın kimliği, kültürü, inancı ve yaşam tarzı ne olursa olsun kendilerini özgürce ifade edebilmesinin de teminatıdır. Kimsenin inancından, fikrinden, kökeninden ya da aidiyetinden dolayı ayrımcılığa uğramamasıdır; herkesin ticarete, eğitimde, siyasette ve sosyal hayata eşit fırsatlara sahip olmasıdır. İşte, bu yüzden, demokrasi, huzurun, kardeşliğin ve terörsüz bir Türkiye'nin en sağlam temelidir, demokrasi olmazsa bu hakların hiçbirisi güvence altında olmaz, güçlü bir ekonomik yapı da kurulamaz. Demokrasi ve hukukun üstünlüğü temelinde çözülemeyecek hiçbir sorun yoktur. O hâlde, Türkiye iyi işleyen, yöneten, denetlenebilir, hesap verebilir, şeffaf, birinci sınıf bir demokrasiye de sahip olmalı, üniter yapısı korunmalıdır.

Komisyonun kıymetli üyeleri, terörsüz Türkiye hedefi, başta bu bölge olmak üzere, vatandaşlarımızın ekseriyetinde olumlu bir hava ve heyecan yaratmıştır, zaten kültürümüz ve inancımız da bu yöndedir. Peygamber Efendimiz uğursuzluk atfetmeyi yasaklamış, iyi ve müspet bir nazarla bakmayı ve hayra yormayı esas kılmıştır. Dolayısıyla, milletimiz ümitvardır ve beklentisi de bu yöndedir ancak elbette bu sürece yönelik kafa karışıklıkları ve muğlaklıkları da bulunmaktadır. Başta Suriye olmak üzere yurt dışındaki bazı gelişmeler de sisli bir hava oluşmasına neden olmaktadır. Tüm bunların netleşmesine, sürecin şeffaf bir şekilde ilerlemesine ihtiyaç vardır. Millet iradesinin temsil edildiği Millet Meclisinde uzlaşmayla ve ortak zeminde buluşarak ilerleme sağlanacak ve belirsizlikler azaltılacaktır. Önemli olan, sürecin sonuna kadar uzlaşma yollarını aramak ve istişareyi korumaktır.

Bütün sorunların çözüm yolu demokrasi, çözüm adresi de Türkiye Büyük Millet Meclisidir. Meclisimizin, ülkemizin en mühim sorunlarının başında gelen teröre karşı böyle bir komisyon kurması bu bağlamda son derece kıymetli ve önemli bir adımdır. Siyasi zemini ve temsil kabiliyeti son derece kuvvetli ve

T B M M
Tutanak Hizmetleri Başkanlığı
İncelenmemiş Tutanaktır

Komisyon: Millî Dayanışma, Kardeşlik ve Demokrasi Komisyonu

Tarih: 12/09/2025

Sayfa: 7

geniş olan bu Komisyonun yapısı partilerimizin bu meselenin çözümüne ne kadar büyük değer verdiklerini de göstermektedir. Ayrıca, siyasi uzlaşmaya katkıda bulunmakta ve bu süreçte yapılacak düzenlemelerin güçlü bir meşruiyete sahip olması da sağlanacaktır. Bu itibarla, Komisyona katılımları sebebiyle siyasi partilerimize ayrıca teşekkür ediyoruz. Çalışmalarınızda sizlere başarılar diliyoruz.

Sözlerime son verirken, terörle mücadelede vatanımızın birliği ve bekası için kahramanca mücadele etmiş askerlerimizi, emniyet güçlerimizi, aziz şehitlerimizi ve gazilerimizi de minnetle yâd ediyorum. Terörsüz Türkiye sürecine onların fedakârca mücadeleleri sayesinde ulaştığımızı da asla unutmayacak, emanetlerini ve aziz hatıralarını her zaman muhafaza edeceğiz.

Komisyona davetiniz için sizlere teşekkür ediyor, hepinizi saygıyla selamlıyorum.

TBMM BAŞKANI NUMAN KURTULMUŞ - Teşekkür ediyorum Sayın Hisarcıklıoğlu.

Şimdi, Türkiye Esnaf ve Sanatkarları Konfederasyonu (TESK) Genel Başkanı Sayın Bendeve Palandöken'de söz.

Buyurun Sayın Palandöken.

TÜRKİYE ESNAF VE SANATKÂRLARI KONFEDERASYONU (TESK) GENEL BAŞKANI BENDEVİ PALANDÖKEN - Sayın Başkanım, Değerli Komisyon üyeleri; bugün aziz, mübarek bir gün, cuma günü bir araya gelmek bize gerçekten de mutluluk verdi. Türkiye Esnaf ve Sanatkarlar Konfederasyonu olarak en yaygın örgüt, yaklaşık 2,5 milyona yakın bir üyesiyle Türkiye'nin her yerinde biz varız; her yanan ışığın altında, her ücra köşede halkın yemesini içmesini, taşımasını, okula gidip gelirken servis yapılmasını temin eden bir kesimin temsilcisiyim ve terörsüz Türkiye ülkemiz için çok önemliydi.

Daha evvel aramızda bulunan arkadaşlarımız hatırlar; biz bu sürece daha önceleri katkı verdik, elimizi taşın altına koyalım dedik ve böylelikle akil insanlar heyetinde daha önce planlanan "Analar, babalar, ağlamasın." sloganıyla yollara düştük. Ben Karadeniz Bölgesi'ndeydim, Güneydoğu'daydım, zaman zaman yer değiştiriyorduk. Allah rahmet eylesin, Sırrı Süreyya'yla da arkadaşlık,

T B M M
Tutanak Hizmetleri Başkanlığı
İncelenmemiş Tutanaktır

Komisyon: Millî Dayanışma, Kardeşlik ve Demokrasi Komisyonu

Tarih: 12/09/2025

Sayfa: 8

hemşehriydik, bir arada da çalıştık. Yani şunu ifade etmeye çalışıyorum: Türkiye'deki esnaf ve sanatkârın en büyük güvencesi o bölgedeki insanlara hizmet etmek. Dilleri, dinleri, mezhepleri ne olursa olsun gelen müşterisini hiç ayırım yapmadan, cesurca hatta iki kavga edeni bir araya getirip uzlaştıran insan demek esnaf, tabiri caizse ara bulucu demek. Zaten bugünkü bu Komisyon da tüm siyasi partilerin temsiliyle kurulmuş bir heyet.

Gazi Meclisin içerisinde, tabii, bu ifadeleri yaparken, emeği geçen, bu projenin gündeme getirilmesinde çok önemli adım atan siyasi parti liderimiz Sayın Bahçeli'ye, yine, devlet büyüğümüz, Cumhurbaşkanımıza, diğer siyasi partinin genel başkanlarına ve heyetlerine, değerli milletvekillerine teşekkür ediyorum. Zaten bu çatının altında tüm siyasi partiler temsil ediliyordu, zaten hepsi kardeşti, bir ayrımı yoktu, bir nifak sokuldu, gruplara ayrıldı. Bin yıldır kardeşliği, askerlikte, hastalıkta, yolda, kaderde, birlikte mücadele veren insanları karşı karşıya getirdi. İnşallah, bu süreç değerli milletvekillerimizin de katılımıyla, zatiâlinizin başkanlığında sorun çözülmüş olacak.

Ne olacak o zaman? İşte, biraz evvel Sayın Hisarcıklıoğlu'nun söylediği gibi ekonomik veyahut turizmle ilgili o bölgelerdeki canlanma, o bölgede yaşayan insanlara yapılacak... O bölgedeki insanlara, o bölgeye yapılacak yatırımları artırmak suretiyle de onlara sosyal yaşantı alanları yapılıp... Artık o bölgelerde görev yapmaya giderken "Acaba dönebilecek miyim?" tereddüdü veyahut akşamleyin yatağa yatıp sabah dükkânını açarken "Acaba benim başıma ne gelecek?" diye helalleşip gitme yerine, gelene "Hoş geldin kardeşim." diye birbirine sarılan, ülkemizin temelini oluşturan en önemli faktör insan. İnsanın birbirine karşı duyarlı davranmasının da semeresini tüm ülke görecek, dünya görecek.

Biliyorsunuz, her tarafımız çember altında, herkes bize gıptayla bakıyor ama kıskançlıkla da hainliklerini yapmaya devam ediyor, hâlâ fitne sokmaya çalışıyorlar "Bu sürecin sonu ne olacak?" diye. Zaten başlaması demek sürecin bitmesi demek, böyle de bir karar alındı. Bütün siyasi partilerin uzlaşıcı olarak bu karara imza attı, bir araya geldi, zaten bir aradaydı, bu fitneyi sokanlar dışarıda kaldı. Şimdi, dönen tekere belki de çomak sokmak isteyenler olacak.

Sürenin uzamaması lazım. Bize vermiş olduğunuz süre, bizlere vermiş

T B M M
Tutanak Hizmetleri Başkanlığı
İncelenmemiş Tutanaktır

Komisyon: Millî Dayanışma, Kardeşlik ve Demokrasi Komisyonu

Tarih: 12/09/2025

Sayfa: 9

olduğunuz süre ve bütün kesimlerin dinlenmesi gerçekten de çok önemli ama en önemlisi de tabii, bu ülkenin sahadaki kabullenme oranının artmasıyla ilgili de kuşkuların silinmesi lazım. Süre uzadıkça, süre uzatıldıkça, biliyorsunuz, fitne çoğalır. O bakımdan, bu süreyi kısa zamanda derleyip toplayıp yasal zemin üzerinde, bütün hukuki prosedürleri tamamlanmış bir vaziyette halka sunulması lazım.

Ben bu süreç başladıktan sonra yaklaşık 47 vilayeti bizatihi bu kongreler dolayısıyla dolaşıyordum, doğudan başladım, batıya kadar. Her gördüğümüz insan özellikle işsizlikle mücadelede, ekonomik haksızlıklarla mücadelede, bölge insanının büyük şehirlere göçüyle ilgili sıkıntılarını dile getirdi. İşte, bir noktada da o bölgedeki esnaf zanaatkârın kalıcı bir şekilde orada muhafaza edilmesi, o bölgeyi tanıyan köprünün yıkılmaması önemli. "O bölgeye yabancı sermaye gelsin." diyeceğiz ama orada bizim insanlarımızın, bizim yatırımcıların o bölgede olmasını isteyeceğiz. "Bizi orada ev sahibi iken kiracı yapmasınlar." diyeceğiz. O bölgede biz emek verdik, kan döküldü, hep birlikte ağladık. Ölen kim olursa olsun, aziz şehitlerin ruhunu buradan hep birlikte şu cuma günü münasebetiyle yâd etmek istiyoruz ama diyoruz ki: Artık bundan sonraki süreç çok samimi bir çerçeve içerisinde, çok candan ve katılımcı şekilde, Meclisin tamamının oy birliğiyle alınan kararların zaman geçirilmeden kısa bir süreçte bu meselelerin hâlliyle ilgili kararın alınması gerekli. Yoksa insanlar hep tereddüde düşüyor, "Acaba bundan önceki süreç gibi bunun da sonu gelmez mi?" diyorlar. İşte, en yüce makam zatıalinizin bulunduğu yüce Meclisin Başkanlığı, Sayın Cumhurbaşkanı, değerli siyasi partilerin genel başkanları da bu işe "evet" dediğine göre, işte un, işte yağ, işte şeker; helvayı yapacaksınız. Milletçe artık o acıyı unutacağız, Allah o acı günlerdeki helvaları değil tatlı helvaları millet olarak yemeyi bize nasip edecek ama söylediğim gibi, sürecin hem kısa hem verimli hem de o bölgedeki, coğrafi konum itibarıyla oradaki, ticaretin canlanmasıyla ilgili o bölgedeki insanları kendi memleketlerinde muhafaza ettikleri statüyü büyükşehirlerde -amiyane söylüyorum- maraba yapmamalı. O bölgedeki insanlar olarak orada isyan edebilmeliyiz, onları orada oturtmalıyız, gerekli destekleri vermeliyiz ve o bölgenin insanlarıyla en çok bağı olan insanları oradan koparmayacağız. Bu süreç, bütün ülkemiz için çok önemli. Bu, ülkemiz için değil, dünyada bizi başka gözle görmek isteyenlerin... Daha evvelki yüce Meclislerde de, biliyorsunuz, alınan savaş kararları, tezkere kararları ülke

T B M M
Tutanak Hizmetleri Başkanlığı
İncelenmemiş Tutanaktır

Komisyon: Millî Dayanışma, Kardeşlik ve Demokrasi Komisyonu

Tarih: 12/09/2025

Sayfa: 10

yararına olduğu zaman tüm milletvekillerimiz, tüm siyasi partiler bir araya geldi. Bu, terörsüz Türkiye meselesi Türkiye'nin daha da güçlü bir şekilde olmasının yolunu açacak, yapılacak belki de en hayırlı işi olacak ama dikkat edelim Sayın Başkanım, bu sürecin son derece kısa zamanda neticelendirilip halkımızın bunu görür vaziyete getirilmesini... Süreç uzadıkça herkesin fikri de değişiyor. Biliyorsunuz, "Avrupa Birliğine girdik, gireceğiz." derken geçen altmış yılda neler değişti; insanlar, hatta ülkemiz Avrupa'yı geçti, dönüştü. Avrupalılar neredeyse ülkemize tedavi için geliyor, yatırım için geliyor. Demek ki Türkiye değişime açık olduğu kadar da zekâsıyla, çalışkanlığıyla dünyaya örnek oluyor; bu süreç onun için...

Dev gibi devletler, biliyorsunuz, bir noktada bizim ülkemizi dışarıdan seyredip, işte, efendim: "Şu ne olacak?" "Şu örgütle nasıl olacak?" "Şu, şunu bırakacak mı?" Biz, kavgadan yana değil; biz, barıştan yana olan bir ülkeyiz. Onun için, dışarıya kulağımızı tıkayacağız, güçlü olacağız ve onlarla mücadelede de engin tecrübeleriyle değerli siyasetçilerimiz ve aynı şekilde de millet olarak topyekûn arkasında duran Türk milleti olacak.

Ben, saygılarımı sunuyorum. Böyle bir fırsat verdiğiniz için hepinize teşekkür ediyorum. İnşallah ki buradan çıktıktan sonra bu sözlerimiz, zatıalinizle aynı şekilde, söylemlerimiz dikkate alınıp... Türk esnaf ve zanaatkârının oraya bakış açısının ne kadar güçlü olduğunu temsilen, tecrübeyle bildirdiğimi ifade etmek istiyorum.

Hepinize saygılar sunuyorum.

TBMM BAŞKANI NUMAN KURTULMUŞ - Çok teşekkür ediyorum Sayın Palandöken.

Şimdi, Türkiye İşveren Sendikaları Konfederasyonunun, TİSK'in Sayın Genel Başkanı Özgür Burak Akkol'a söz vereceğim.

Buyurun Sayın Akkol.

TÜRKİYE İŞVEREN SENDİKALARI KONFEDERASYONU (TİSK) BAŞKANI ÖZGÜR BURAK AKKOL - Sayın Başkanım, Değerli Komisyon üyeleri; ben de Türkiye İşveren Sendikaları Konfederasyonu adına sizleri saygıyla selamlıyorum.

T B M M
Tutanak Hizmetleri Başkanlığı
İncelenmemiş Tutanaktır

Komisyon: Millî Dayanışma, Kardeşlik ve Demokrasi Komisyonu

Tarih: 12/09/2025

Sayfa: 11

Çok ulvi bir mekânda, çok kıymetli katılımcılarla bir aradayız. Süreye de riayet ederek kısa bir sunuşum olacak benim Sayın Başkanım ama ondan önce birkaç mesajımı ben de paylaşmak istiyorum. Değerli başkanlarım zaten çok güzel ifade ettiler, tekrara düşmek istemiyorum ama biz de atılan bu adımları, bu kapsayıcı Komisyonun başta kurulmasını, toplumun farklı kesimlerinin gayet demokratik şekilde dinlenmesini ve bunun da bu yüce Meclis çatısı altında yapılmasını son derece kıymetli buluyoruz; birincisi.

İkincisi; tabii, TİSK'in faaliyet alanlarında olsun veya faaliyet alanlarımızın dışında olsun bu süreçte biz devletimizin, sizlerin yanındayız. Yapabileceklerimiz vardır, yapamayacaklarımız vardır ama teşkilatım olarak bizim bu sürece her türlü katkıyı sağlamaya hazır olduğumuzu tekrar bu Komisyon önünde ifade etmek isterim.

Son olarak da, tabii, bu süreçte -değerli başkanlarımız da ifade etti, Rifat Başkanım ve Bendeви Başkanım- mutlaka farklı görüşler olacaktır, öneriler olacaktır, eleştiriler olacaktır; bu önerilerin de farklı görüşlerin de dinleneceği, dikkate alınacağı kapsayıcı bir süreç yürütülüyor. Bu bütünleştirici yaklaşımla çözülmeyecek bir problemin olmayacağını düşünüyoruz.

Sayın Başkanım, tabii, konunun onlarca boyutu var; konuşmakla, çalışmakla bitmeyecek kadar detaylı bir konu; siyasi, beşerî, sosyal, ekonomik olmak üzere çok boyutlu bir konu. Biz bir işveren örgütüüz, kuvvetli olduğumuz yer de tabii ki kendi konularımız, işveren konuları. Biz, terörsüz Türkiye'nin çalışanlara, öncelikli olarak bölge halkına, akabinde sadece de bölge halkına değil, tüm Türkiye'ye, işverenlere ve nihayetinde de devletimize, daha doğrusu bütün oyunculara ciddi bir katkı sağlayacağına, bu terörsüz Türkiye süreciyle hedeflenen güven, istikrar, yatırım, üretim, kalkınmanın ülkemize çok ciddi fayda getireceğine canıgönülden inanıyoruz. Sürecin ilk toplantısı, bizi de davet ettiniz, teşekkür ediyoruz.

Biz, nasıl katkı sağlayabiliriz diye istişare ettiğimizde, öncelikle, bizim çağrıldığıımız günden bugüne kadar yoğun bir çalışmayla dünyada neler olmuş bu tür konularda, neler yapılmış, başarılı olanlar, başarısız olanlar, buralardan dersler alabilir miyiz, bu aldığımız dersleri kısa bir sunuş hâlinde Komisyonumuza sunabilir miyiz diye bir çalışma yaptık. Özellikle bölgesel

T B M M
Tutanak Hizmetleri Başkanlığı
İncelenmemiş Tutanaktır

Komisyon: Millî Dayanışma, Kardeşlik ve Demokrasi Komisyonu

Tarih: 12/09/2025

Sayfa: 12

yatırım ve kalkınma önerileri içeren bir detay sunuşumuz var. Uzun bir sunuş bu, ben çok kısa bir kısmına değineceğim. Arzu ederseniz sizlere takdim de edebiliriz akabinde. Amacımız sadece, dediğim gibi, bu Komisyona bir miktar, olabildiğince, çorbada tuzumuz olsun ve destek olabilir miyiz diye bir yaklaşım.

Efendim, Türkiye İşveren Sendikaları Konfederasyonu 20 üye işveren sendikası ve 2 derneğiyle yaklaşık 2,5 milyon doğrudan, 20 milyon da dolaylı istihdama sahip, gayri safi millî hasılaya 200 milyar dolar katkı sağlayan bir teşkilatımız. Biz sosyal diyaloga çok önem veriyoruz. Çok kısa geçeceğim buraları. Sosyal diyalog yani işçi-işveren-devlet arasındaki sosyal diyalogla her türlü probleme çözüm getirilebileceğine inanan bir teşkilatız. Devletimizin de yanındayız.

Gençleri, kadınları ayrı önceliklendiriyoruz. Ülkenin gençlerine, kadınlarına yatırım yapmayı belli projelerle, doğrudan projelerle, bu konularda gençlerimizi, kadınlarımızı geliştirmeyi tercih ediyoruz. Buralara çok ciddi odak veriyoruz.

Sosyal sorumluluk odağı: Ülkemizde, esasında, deprem olsun, iş sağlığı güvenliği, tıp okuyan öğrencilere destek, mavi yakalı çalışanlarımıza destek, ağaç dikimleri, her sene 10 milyondan fazla ağaç dikimi gibi onlarca projeyi ülkemize kazandırmaya çalışıyoruz. Bugün de belki de ülkemizin tarihindeki en önemli konulardan bir tanesi için buradayız.

Biz, devletimizin de Sanayi Bakanlığımızın da "6'ncı bölge" diye tariflediği bölgeleri dikkate alarak bir veri sepeti getirdik size, oradan bazı veriler paylaşmak istiyorum. Şimdi, slaytta görebiliyorsunuz, terörden etkilenen ülkeler ki kabaca veriler bunlar Değerli Komisyon üyelerimiz yani bir miktar sapma olabilir bu verilerde. Hem uluslararası hem ülkemizdeki TÜİK, Sanayi Bakanlığı gibi verileri biz kendi verilerimizle harmanlayarak size katkı sağlamak bakımından bu verileri getirdik. 10,7 milyon kişilik bir nüfus var biliyorsunuz bölgede, ülke içindeki payı yüzde 12,4. Ülke içindeki ekonomik payı yüzde 5,4, ihracattaki payı ise yüzde 1,1. Zaten bu rakamlar bölgeyi ciddi şekilde kalkındırmak gerektiğinin ve burada çok ciddi bir potansiyel olduğunun da önemli bir kanıtı. Kişi başı millî geliri dolar bazında görüyorsunuz. Ülkemiz son dönemde dolar bazında -bunlar 2023 rakamlarıdır, bir miktar daha geriden

T B M M
Tutanak Hizmetleri Başkanlığı
İncelenmemiş Tutanaktır

Komisyon: Millî Dayanışma, Kardeşlik ve Demokrasi Komisyonu

Tarih: 12/09/2025

Sayfa: 13

geliyor rakamlar ama- önemli bir artış var fakat bölgenin gayri safi millî hasıla payı neredeyse yirmi yıl önceki Türkiye seviyesinde. Burada da özellikle bölgede kişi başı gelir seviyesinin artırılması bakımından ciddi fırsat gördüğümüzü ifade etmek istiyoruz.

Terörden etkilenen bölgelerde istihdam çok kritik bir konu. 1,4 milyon kayıtlı, 1,2 milyon kayıt dışı istihdam var. Çok büyük bir rakam bu kayıt dışı anlamında. Kayıt dışı istihdama TİSK çok ciddi şekilde karşı. Kayıt dışı istihdam öncelikle çalışanın hakkını elinden alıyor, sigortasını elinden alıyor, istihdam haricinde iş sağlığı ve güvenliği sıkıntılarını getiriyor, devlete vergi kaçağı oluşmasına sebep oluyor. Gördüğünüz gibi, Türkiye'de yaklaşık yüzde 25 kayıt dışı istihdam oranı varken bölgede neredeyse yüzde 46 yani her 2 çalışandan 1'i kayıt dışı olarak çalışıyor.

Bölgede nasıl bir potansiyel var diye baktığımızda, terörden etkilenen bölgelerde, bizim tespitimize göre yaklaşık 900 bin kişilik ilave bir istihdam yaratmak çok mümkün. Genel bütçeden aldığı paya bakıldığı zaman toplam içindeki yüzde 13,5'luk bir gider payına karşılık yüzde 1,4 bir gelir payı var. Esasında bu rakam da kendi başına resmin bazı önemli noktalarına değiniyor diye düşünüyorum. Rıfat Başkan da bahsetti. Biz barış ortamı sayesinde sadece bölgeye değil ama öncelikli olarak bölgeye, akabinde de ülkemizin diğer bölgelerine yatırım, istihdam ve vergi tabanının güçlenmesi anlamında ciddi bir potansiyel görüyoruz; yüksek katma değerli üretim ve millî gelir artışı potansiyeli, daha fazla doğrudan yatırım potansiyeli, düşük ve uzun vadeli borçlanma imkânı, fiyat istikrarı -çok kritik bir konu- düşük kayıt dışı ekonomiyle adil rekabet ortamı, yine yüksek verimlilik ve inovasyon ortamı, dengeli ve istikrarlı bir yerli para birimi, beşerî sermayenin gelişimi ve etkin kullanımı yani Türk lirasının da stabilizasyonu anlamında çok kritik bir sürecin içinde olduğumuzu düşünüyoruz. Biz burada yapılması gereken hamlelerin önemli bir kısmını yapabilirsek sadece bu jenerasyon değil ama bizden sonraki jenerasyonlara çok önemli bir miras bırakacağımızı da düşünüyoruz.

Efendim, "Ekonomi ve Barış Enstitüsü" diye uluslararası bir kuruluş var. Bunlar ağırlıklı olarak terör tehlikesi içerisinde olan ülkeler ile hiç terör olmayan ülkelerin ekonomik verilerini karşılaştırıyorlar. Tabii, burada onlarca veri var, bugünün konusu değil ama ben yine de şöyle hafızalarda kalsın diye birkaç tane

T B M M
Tutanak Hizmetleri Başkanlığı
İncelenmemiş Tutanaktır

Komisyon: Millî Dayanışma, Kardeşlik ve Demokrasi Komisyonu

Tarih: 12/09/2025

Sayfa: 14

veriden bahsetmek istiyorum. 1960'tan beri -yani kabaca altmış yıllık bir veri var burada, 1962-2022 yılları arasında- gördüğünüz gibi terörsüz ülkeler, terörle veya iç karışıklıklarla mücadele eden ülkelerin 5 katı ortalama bir büyüme göstermişler. İçerisinde terör olan, barış düzeyi çok düşük olan ülkelerdeki faiz oranlarında çok ciddi oynaklık olduğunu, barış düzeyi çok yüksek olan ülkelerde ise faiz oranlarının, kendi para birimlerinin çok stabil olduğunu altmış yıllık verilerle ekranda görebiliyorsunuz. Biraz hızlı gidiyorum zamana riayet edebilmek için ama buradaki mesajım şu: Buradaki barış ortamının tesis edilmesinden en başta bölge halkı, bölgedeki vatandaşlarımız olmak üzere tüm Türkiye'deki vatandaşlarımız, işçi, işveren ve devlet kazanacaktır. Peki, ülkeye bunun maliyeti ne oldu? Biliyorsunuz farklı çalışmalar var, biz de bu zaman zarfında yine Komisyona katkı sağlayabilmek için üç tane farklı çalışma yaptık. Dünyada kabaca 14,5 trilyon dolarlık bir küresel terör ve şiddetin ekonomik maliyeti olduğu yönünde kuvvetli araştırmalar var. Biz de farklı yöntemlerle yaptığımız -bazısı satın alma gücünü dikkate alıyor, bazısı küresel ortalamaları, bazısı da ülke genelinde yapılan bazı çalışmaları dikkate alıyor Sayın Başkanım- hesaba göre minimumda 140 milyar dolarlık yıllık, maksimumda da 240 milyar dolarlık bu sürecin maalesef yıllık -her yıl- ortalama maliyeti var. Dediğim gibi, aldığınız veriye, satın alma gücü paritesine göre bu rakamlar dolaylı veya direkt olarak değişebiliyor ama minimum 140 milyar dolar, maksimum 240 milyar dolarlık bir maliyetten bahsediyorum. Burada çalışmanın detayları var. Burayla sizin vaktinizi almayacağım ama şunu da belirtmek isterim: 140 milyar dolar ile 240 milyar dolar arası demiştim biraz evvel. Biraz daha aşağıdan alalım, diyelim ki 100 milyar dolar olsun bu terör sürecinin maalesef ülkemize maliyeti, 100 milyar dolarla neler yapılabilirdi her yıl? Her yıl 100 milyar dolarla 2,5 milyon konut yapılabilirdi. Her yıl olduğunun altını çizmek isterim efendim. 12 tane Kuzey Marmara Otoyolu, 9 tane İstanbul-İzmir Otoyolu, 50 tane Yusufeli Barajı yapılabilirdi efendim, her yıl. En son büyük yatırımlardan bir tanesi olan BYD fabrikasından -kamuoyunda da çokça yazılıp çiziliyor diye koymak istedik, dünyanın en büyük otomotiv şirketlerinden BYD'nin yatırımı biliyorsunuz ülkemize geliyor- her sene 100 tane yapılabilirdi. 100 tane 3.700 yataklı şehir hastanesi, 100 tane 1 gigabayt kapasiteli güneş enerjisi santrali, 160 bin özel okul, 1.000 özel üniversite yapılabilirdi 100 milyar dolarla. Bu karşılaştırmalar esasında terörün ülkemize -hep bölge halkını tabii ki önceliklendiriyoruz, onu da

T B M M
Tutanak Hizmetleri Başkanlığı
İncelenmemiş Tutanaktır

Komisyon: Millî Dayanışma, Kardeşlik ve Demokrasi Komisyonu

Tarih: 12/09/2025

Sayfa: 15

yapmak zorundayız, onu da yapmak durumundayız- verdiği zararın bir göstergesi.

Şimdi, efendim, biz dünyadan farklı örnekler baktık. Tabii, örnekler derken bizim sürecimiz çok daha çetrefilli, çok daha farklı, ayrışıyor fakat özellikle belli ülkelerde bölgesel barış problemleri ya da tam tersi, belli konularda olan husumetler sebebiyle bölgesel kapsayıcı dönüşüm örnekleri var. Biz bulabildiklerimizi rakamlarıyla, ne yapmışlar, sonuçlar nasıl olmuş, bu sonuçlar orayı nasıl etkilemiş, olumlu mu etkilemiş, olumsuz mu etkilemiş, olumlu etkilemişse nasıl olumlu etkilemiş Komisyona sunmak için yine dediğim gibi detaylı çalışma yaptık. Yani 2 tanesine değineceğim uzatmamak için, sadece 2 tanesine değineceğim ama hepimizin de çok yakın takip ettiği bu IRA kaynaklı Kuzey İrlanda'daki konu: Biliyorsunuz, 1998 yılında çözüme ulaşmıştı. Dediğim gibi, bire bir karşılaştırmamak lazım, hepsinin sebebi, durumu farklı. Ülkelerin geçmişi, oradaki öncelikleri farklı olmakla beraber yani bir ülkeye barış gelmesinin ekonomik sonuçlarıyla ilgili önemli bir örnektir bu. 1998-2008 döneminde kişi başı gayrisafi millî hasılları yüzde 62 artmış, işsizlik oranı yüzde 42, otuz, kırk yıl süren işsizlik neredeyse yarı yarıya azalmış. Oradaki barış süreci sadece Kuzey İrlanda değil Birleşik Krallık'ın yani İngiltere'nin bile borçlanma maliyetlerini aşağıya çekmiş. Çok ciddi yatırımlar söz konusu yani sunumda görebiliyorsunuz diye ümit ediyorum; uçak firmalarından bankalara kadar çok ciddi yatırımlar buraya, bu barış sürecinden sonra gelmiş.

Keza İspanya'da Bask bölgesindeki ETA terörü, biliyorsunuz, 1959'dan beri ciddi bir şekilde devam eden bir konuydu. Benzer rakamlar var burada da Değerli Komisyon üyelerimiz. 2011-2019 dönemindeki on yıllık dönemde gayrisafi millî hasıla euro bazında yüzde 20 artmış, çok büyük bir orandır, İspanya çok hızlı büyüyen bir ülke değil. Aynı dönemde işsizlik oranı yüzde 45'e yakın, benzer, enteresan bir şey işsizlik oranı yarı yarıya azalmış. Normalde 30 milyar dolar yatırım çeken ülke, terörden sonra 64 milyar dolar ortalama yatırım çekmeye başlamış.

Özetle -tekrar söylüyorum, uzatmak istemiyorum ama- hemen hemen her göstergede barışın her anlamda istihdam, vergi, oradaki iş sağlığı güvenliği, sendikalılık, ekonomik refah, borçlanma maliyetlerinin aşağı gelmesi gibi her anlamda bölge halkına ve bireylere ciddi fayda sağlamış durumda. Biz, tabii, bu

T B M M
Tutanak Hizmetleri Başkanlığı
İncelenmemiş Tutanaktır

Komisyon: Millî Dayanışma, Kardeşlik ve Demokrasi Komisyonu

Tarih: 12/09/2025

Sayfa: 16

barış süreci tam tesis edildikten sonra neler yapılabilir, bununla ilgili önemli örnekleri size getirdik. İnşallah bu önerileri tartışmaya, bu önerileri sizlere sunmaya çok az kalmıştır. Çok hızlı bir şekilde, Bendevi Başkanın da ifade ettiği gibi, bu süreç tamamlanırsa hakikaten dünyadan da örnek aldığımız ama ülkemize de özel belli örneklerimiz var. Bir tanesinden yine hafızalarda kalsın diye bahsedip sunuşumu tamamlayacağım.

Şimdi, dünyada artık, "teknoloji 'hub' modeli" diye bir model üzerinden kalkınma konuşuluyor. Burada esas olan şu: Grafiğin en sağında görüyorsunuz, büyük teknoloji firmaları belirli teşviklerle, ilgili bölgeye gönderiliyor. Büyük teknoloji firmaları belirli bölgelere gönderildikten sonra yanlarına doğal olarak "start-up"lar, AR-GE merkezleri, KOBİ'ler, yatırımcılar, üniversiteler, kuluçka merkezleri gibi o büyük teknoloji merkezlerinin oluşturduğu "hub"a dâhil oluyorlar. Bununla da hakikaten bölgesel bir gelişme oluyor. Bunun dünyadaki en büyük örneği, esasında gözümüzün önündeki Silikon Vadisi. 1950'lerde bir çöl olan esasında yani hiçbir teknolojik altyapısı olmayan, hiçbir şekilde yatırım çekmeyen Silikon Vadisi, bu yöntemle bugün Amerika'nın en önemli teknoloji merkezi ve aynı zamanda ekonomiye katkı sağlayan merkezi olmuş durumda.

Yine, bu süreç tamamlandıktan sonra, bu Kıymetli Komisyonumuzun da büyük katkılarıyla millî dayanışma, kardeşlik ve demokrasi süreci tam tesis edildikten sonra biz eminiz ki bölgeye ciddi şekilde göç olacaktır. Bölgede ekonomik ve mali anlamda ne teşvikler verilmeli, eğitim ve nitelik nasıl artırılmalı; çalışma hayatı, eşe destekten çocuklara desteğe, uzaktan çalışma alanlarından yeni nesil çalışma modellerine, bölgeye yardım paketlerinden ev ve taşıma desteğine kadar neler yapılmalı? Dünyada neler var, Güney Kore, İrlanda, İtalya, Japonya, Almanya, Çin gibi örnekleri inceleyerek yine Komisyona katkı sağlamak bakımından dünyadaki örnekleri getirdik.

Efendim, ben, sürem üç dakika kaldı, şöyle tamamlamak istiyorum: Hakikaten çok meşakkatli bir süreç bu. Bu süreçte eminim ki çok yorulacaksınız. Biz teşkilatımızla birlikte, diğer işveren kuruluşlarımızla da birlikte... Ki bu tür millî konularda biz hep bir aradayızdır, onu söyleyeyim. Bizim millî konularda hiçbir zaman bir görüş ayrılığımız olmuyor, bazen yöntem farklılıkları oluyor sadece, onun dışında biz ve teşkilatım emrinizdeyiz.

T B M M
Tutanak Hizmetleri Başkanlığı
İncelenmemiş Tutanaktır

Komisyon: Millî Dayanışma, Kardeşlik ve Demokrasi Komisyonu

Tarih: 12/09/2025

Sayfa: 17

Bu süreçte bu Meclis çatısı altında bizlere de görüşlerimizi ifade etme fırsatı verdiğiniz için size, Komisyon üyelerine, tabii ki emeği geçen Cumhurbaşkanımız ve bütün siyasi parti liderlerine, tüm ülkemize canıgönülden teşekkür ediyor, saygılarımı sunuyorum.

TBMM BAŞKANI NUMAN KURTULMUŞ - Çok teşekkür ediyorum Sayın Başkanım.

Şimdi, Türkiye Ziraat Odaları Birliği Başkan Vekili Sayın Ahmet Bahadır Sezgin'e söz vereceğim.

Buyurun Ahmet Bey.

TÜRKİYE ZİRAAT ODALARI BİRLİĞİ (TZOB) YÖNETİM KURULU BAŞKAN VEKİLİ AHMET BAHADIR SEZGİN - Sayın Başkanım, Kıymetli Komisyon üyelerimiz, şahsım ve kurumum adına hepinizi saygıyla selamlıyorum. Toplantımızın hayırlara vesile olmasını diliyorum.

Sayın Başkanım, Değerli Komisyon üyeleri; 1980'lerin ortalarından bu yana terör kaynaklı sorunlar tüm ülkemizi etkilediği gibi, bu sorunların yoğun olarak yaşandığı Doğu ve Güneydoğu Bölgelerimizi daha çok etkilemiştir. Bu dönemde, başta güvenlik güçlerimiz olmak üzere, toplumumuzun her kesiminden çok insanımız şehit düşmüş, gazi olmuş, aileleri büyük acılar yaşamıştır. Bu Komisyon tarafından yapılacak çalışmaların şehitlerimizin aziz ruhunu incitmeyecek, gazilerimizi ve ailelerini üzmeyecek bir sonuca ulaşmasını arzu ediyoruz.

Ziraat Odaları Birliği olarak bugün huzurlarınızda sizlere, Doğu ve Güneydoğu Anadolu Bölgelerimizde yaklaşık kırk yıldır süren güvenlik sorunlarının tarım ve hayvancılık sektörlerine etkilerini güncel veriler ışığında paylaşmak ve kalıcı barış ortamının yaratacağı fırsatları somut önerilerimizle birlikte aktarmak istiyorum. Bu mesele yalnızca ekonomik bir sorun değildir, aynı zamanda sosyal, kültürel ve stratejik bir konudur çünkü tarım ve hayvancılık bu bölge halkının en temel geçim kaynağı, kültürel mirasımızın bir parçası ve Türkiye'nin gıda güvenliğinin temel direğidir. Değerli üyeler, yaylaların ve meraların kısıtlanması, mayın ve el yapımı patlayıcı kirliliği, zorunlu iç göç, yatırımcıların çekingenliği bölgede tarımsal ve hayvansal üretimi uzun yıllardır

T B M M
Tutanak Hizmetleri Başkanlığı
İncelenmemiş Tutanaktır

Komisyon: Millî Dayanışma, Kardeşlik ve Demokrasi Komisyonu

Tarih: 12/09/2025

Sayfa: 18

baskı altına almıştır. TÜİK'in 2024 hayvansal üretim istatistiklerine göre ülkemizin 54,9 milyon küçükbaş hayvan varlığının önemli bir kısmı Doğu ve Güneydoğu Anadolu Bölgelerimizde bulunmaktadır. Van ili yaklaşık 3,4 milyon başla ilk sırada, Şanlıurfa 2,6 milyon başla 3'üncü, Diyarbakır 2,3 milyon başla 4'üncü sıradadır; bu bölgede oldukları için sıraları olmayan illeri ve o bölgede olmayanları saymadım. Yine, ülkemizde üretilen balın yüzde 25'i Doğu ve Güneydoğu Bölgesindeki illerimizdedir ancak yaylaların ve meraların güvenlik gerekçesiyle kapalı tutulması bu devasa potansiyelin değerlendirilmesini yıllarca maalesef engellemiştir.

Sayın üyeler, bugün bölgesel çayır mera varlığımızı ve terörün bu alanlara etkisini somut verilerle paylaşmak isterim: Türkiye'deki toplam 14,6 milyon hektar çayır ve mera alanının yaklaşık yüzde 37,5'u Doğu Anadolu Bölgemizde, yüzde 6,9'u ise Güneydoğu Anadolu Bölgemizde yer almaktadır. Tarım ve Orman Bakanlığı verilerine göre bu rakamlar Doğu Anadolu Bölgemizde 5,6 milyon hektar, Güneydoğu Anadolu Bölgemizde ise 1 milyon hektar olarak kayıtlara geçmiştir. Doğu Anadolu Bölgemiz Karadeniz Bölgemizden sonra 900 kilogramla meralarında bir hektardan fazla ot elde edilen ikinci bölgemizdir. Bu alanlar özellikle 1980'lerin ortalarından itibaren terör kaynaklı güvenlik sorunlarından ciddi şekilde etkilenmiştir. Yayla ve mera yasakları, çatışma bölgeleri, mayın ve el yapımı patlayıcı kirliliği nedeniyle bazı yıllarda bu alanların yüzde 30-40'ına varan bölümü üreticilerimizin erişimine kapalı kalmıştır. Terörle mücadele kapsamında uygulanan yayla yasakları bölgenin geleneksel göçer hayvancılık modelini köklü bir şekilde zayıflatmıştır. Van Yüzüncü Yıl Üniversitesinin 2023 yılı saha araştırmasına göre mera kısıtlaması olan bölgelerde küçükbaş hayvan başına et ve süt verimi yüzde 15-20 düşmekte, yem maliyeti ise yüzde 20-30 artmaktadır. Bu tablo üreticileri yüksek maliyetli kesif yemlere mahkûm ederek kâr marjlarını ciddi şekilde daraltmaktadır. Barış ortamında ise bu alanların tam kapasiteye açılmasıyla mera veriminde, hem de hayvancılık kârlılığında belirgin bir artış, bölgesel tarımsal gelirde güçlü bir sıçrama öngörülmektedir.

Sayın Başkanım, güvenlik sorunlarının en yıkıcı etkilerinden biri de zorunlu iç göç olmuştur. Hacettepe Üniversitesi raporlarına göre 1986-2005 arasında yaklaşık 1,2 milyon vatandaşımız yerinden edilmiştir. Bu göçler

T B M M
Tutanak Hizmetleri Başkanlığı
İncelenmemiş Tutanaktır

Komisyon: Millî Dayanışma, Kardeşlik ve Demokrasi Komisyonu

Tarih: 12/09/2025

Sayfa: 19

kırsaldaki genç ve nitelikli iş gücünü azaltmış, köyleri boşaltmış ve üretim kapasitesini zayıflatmıştır. TÜİK'in 2024 İşgücü İstatistikleri Güneydoğu Anadolu Bölgemizde iş gücüne katılım oranının yüzde 40 olduğunu, bunun da ulusal ortalamanın yüzde 9 puan altında kaldığını göstermektedir. Bu açık yenilikçi tarım uygulamalarının hayata geçirilmesini zorlaştırmaktadır.

Bir diğer kritik sorun ise mayın ve el yapımı patlayıcı kirliliğidir. Millî Savunma Bakanlığı verilerine göre son dört yılda yaklaşık 60 bin mayın imha edilmiş ve 5 milyon metrekare arazi tarıma kazandırılmıştır. Bu arazilerin yüzde 70'i yüksek verimli topraklardan oluşmaktadır, tam temizlik sağlandığında tarımsal üretime yüzde 5-10 artış potansiyeli bulunmaktadır.

Sayın üyeler, tüm bu olumsuzluklara rağmen kalıcı barışın sağlandığı bir senaryoda bölgesel ölçekte çok güçlü fırsatlar bizi beklemektedir. Bu senaryoda yalnızca Doğu ve Güneydoğu Anadolu Bölgelerimiz için geçerli olmak üzere mera verimi yüzde 15-20 artabilir, yem maliyeti yüzde 20-30 azalabilir, özel sektör yatırımları yüzde 50 artabilir, dijital tarım teknolojileri verimlilik oranı yüzde 30 yükselebilir, bölgesel tarımsal gayrisafi yurt içi hasıla katkısı yıllık yüzde 5-8 arasında büyüyebilir, tarım istihdamı yüzde 10-15 arasında artabilir. Bu sadece ekonomik bir sıçrama değil, göçün tersine dönmesi, kırsal nüfusun güçlenmesi, toplumsal uyumun pekişmesi demektir.

Sayın Başkanım, kalıcı barış Doğu ve Güneydoğu Anadolu Bölgelerimizin Türkiye'nin stratejik gıda üretim üssü hâline gelmesine önemli katkı sağlayacaktır. Bu hem ulusal gıda güvenliğimizi garanti altına alacak hem de ekonomik kalkınmada çarpan etkisi yaratacaktır.

Bizlerin Ziraat Odaları Birliği olarak bu vizyonun gerçekleşmesi için her türlü iş birliğine hazır olduğumuzu bir kez daha ifade ediyor, değerli hazırunu saygıyla selamlıyorum.

TBMM BAŞKANI NUMAN KURTULMUŞ - Çok teşekkür ediyorum Sayın Sezgin.

Şimdi iş adamları derneklerine söz vereceğiz. İş adamları derneklerini temsilen davet ettiğimiz derneklerden biri Müstakil Sanayici ve İşadamları Derneği MÜSİAD. MÜSİAD'ın Genel Başkanı Sayın Burhan Özdemir'e söz

T B M M
Tutanak Hizmetleri Başkanlığı
İncelenmemiş Tutanaktır

Komisyon: Millî Dayanışma, Kardeşlik ve Demokrasi Komisyonu

Tarih: 12/09/2025

Sayfa: 20

veriyorum.

Buyurun Sayın Özdemir.

MÜSTAKİL SANAYİCİ VE İŞADAMLARI DERNEĞİ (MÜSİAD) GENEL BAŞKANI BURHAN ÖZDEMİR - Sayın Başkanım, Kıymetli Komisyon üyeleri; Müstakil Sanayici ve İşadamları Derneği adına hepinize saygılarımı sunuyorum. Bu derece önemli ve kritik bir konuda iş adamlarının da fikrini almak konusunda gösterdiğiniz, aldığınız inisiyatiften ötürü de teşekkür ediyorum.

Kıymetli Başkanım, bizim de kısa bir sunumumuz olacak. Ayrıca bu sunum esnasında anlatacağım üzere, yapmış olduğumuz çalışmalara yönelik oluşturduğumuz kısa bir raporumuz da var, onu da toplantı sonrasında dileyen Komisyon üyelerine iletebiliriz.

Tabii, kırk yılı aşkın bir süredir terör gerçeğiyle yüzleşmiş, bu uzun ve yıpratıcı süreçte maalesef binlerce canımızı kaybetmiş durumdayız; milyarlarca dolarlık ekonomik kayıplar yaşamış ama bize göre en önemlisi, kadim kardeşlik hukukumuzda çok ciddi yaralar almış durumdayız. Ancak milletimizin iradesi, devletimizin kararlılığı ve toplumun da sağduyusu sayesinde bugün yeni bir dönemin eşiğinde olduğumuzu düşünüyoruz. MÜSİAD olarak biz "Terörsüz Türkiye" vizyonunu sadece bir iç güvenlik meselesi olarak değil, aynı zamanda ekonomik kalkınma, toplumsal uyum, kültürel birlik ve adalet ekseninde yeni bir toplumsal sözleşme olarak değerlendiriyoruz. Terörden arındırılmış bir Türkiye vizyonu sadece iç güvenlik açısından değil, bahsettiğim üzere, değişen jeopolitik dengeler bağlamında ülkemizin yeni güç dengeleri ekseninde konumlanması adına son derece stratejik bir zorunluluktur. Bu vizyon Türkiye'nin bölgesel istikrarın belirleyici aktörü olması, küresel güç merkezleriyle rekabet edebilecek kapasitesini artırması ve uluslararası sistemde söz sahibi bir ülke olmasının da önünü açacaktır.

Sayın Başkanım, 9 Mayıs 2023 itibarıyla MÜSİAD Genel Kurulunun hemen akabinde, bizim geleneksel, 81 ildeki tüm şube başkanlarımızı topladığımız en geniş katılımlı toplantımızı biz bu yıl ilk kez Diyarbakır'da gerçekleştirmeye karar verdik ve bunun neticesinde 14 Haziranda Diyarbakır'da 81 ilden katılan tüm şube başkanlarımızla birlikte "Terörsüz Türkiye" vizyonu ekseninde bir çalıştay düzenledik. Söz konusu çalıştayın bölge genelindeki etkisi oldukça

T B M M
Tutanak Hizmetleri Başkanlığı
İncelenmemiş Tutanaktır

Komisyon: Millî Dayanışma, Kardeşlik ve Demokrasi Komisyonu

Tarih: 12/09/2025

Sayfa: 21

yüksek oldu ve bunun akabinde, terörden etkilenmiş ve terörün etrafında bulunan illerde, 18 farklı ilde, şube başkanlarımızın başkanlığında, söz konusu illerdeki organize sanayi bölgeleri ve büyük istihdam sağlayıcı işverenlerin, kanaat önderlerinin katıldığı 18 farklı alt çalışma grubu oluşturduk. Bunun ötesinde, bir de Genel Merkezimizde Terörsüz Türkiye Çalışma Grubu kurduk. Bu ikinci bahsetmiş olduğum çatı çalışma grubunu da daha çok bilim insanları, gazeteciler, eski siyasetçiler ve kanaat önderlerinden oluşan ayrı bir danışma komisyonu gibi değerlendirdik. Böylece hem sahadan gelen gerçekleri hem de akademik ve entelektüel birikimi aynı potada buluşturmayı hedefledik.

Yapmış olduğumuz çalışmalar ekseninde DEM PARTİ -sağ olsunlar, tekrardan teşekkür ediyorum- bizleri Genel Merkezimizde ziyaret ettiler, onlarla söz konusu konuları tekrar değerlendirme fırsatı bulduk. Sonrasında Sayın Başkanımızla yine "Terörsüz Türkiye" ekseninde bir görüşmemiz oldu ve MÜSİAD'ın Değer Temelli Kalkınma Vizyon Belgesi'nin merkezine oturttuğumuz "Terörsüz Türkiye" konusuna yönelik ayrı bir lansman yapma fırsatımız oldu.

Biraz önce TİSK Başkanımızın bahsetmiş olduğu verileri doğrulayacak şekliyle ben de birkaç rakamdan bahsetmek istiyorum. Türkiye'de bugüne kadar teröre harcanan para -güvenlik politikaları değil, aynı zamanda dolaylı maliyetleri de kastederek konuşuyorum- eğer harcanmamış olsaydı ülkemiz ilk 10 ekonomi arasına girebilir, kişi başı millî gelirimiz 30 bin doları geçebilir ve gayrisafi yurt içi hasılamız bugün 1,4 trilyon dolar, belki 3 trilyon doların üzerine çıkabilirdi. Biz bölgede yapmış olduğumuz araştırmalarda -burada, bölgedeki organize sanayi bölgelerinin durumunu görebilirsiniz- bölgenin gayrisafi yurt içi hasılaya katkısının yüzde 5'in altında, yüzde 4,8 yani nüfusa oranla 2,5 katı kadar düşük olduğunu görüyoruz, ihracata katılımın yüzde 1,4, sanayileşmenin ise ülke genelinin yüzde 2,2'si olduğunu görüyoruz. Aslında bölge ekonomik olarak tecrit edilmiş durumda. Belki ciddi organize sanayi bölgeleri yatırımları var özellikle Diyarbakır, Şanlıurfa illerinde ama potansiyelin çok altında olduğunu özellikle gözlemlediğimizi ifade etmek istiyorum.

Sayın Başkanım, sorunun boyutları noktasında bahsetmek gerekecek olursa, öncelikle "Terörsüz Türkiye" vizyonunun başarıya ulaşması, toplumun tüm katmanlarında gerçek anlamda karşılık bulabilmesi için sorunun tespitinin yani çok katmanlı tahribat alanlarının iyi tespit edilmesi gerektiğini düşünüyoruz.

T B M M
Tutanak Hizmetleri Başkanlığı
İncelenmemiş Tutanaktır

Komisyon: Millî Dayanışma, Kardeşlik ve Demokrasi Komisyonu

Tarih: 12/09/2025

Sayfa: 22

Tabii ki, öncelikli alan bizim de iştigal alanımız olması hasebiyle, bizi ilgilendiren tarafla ekonomi olabilir ama bunun diğer bacakları; sosyal boyutu, psikolojik boyutu, kültürel boyutu, hukuki ve siyasi boyutları da göz ardı edilmemelidir.

Öncelikle sosyal boyutundan bakmak gerekecek olursa, terörün toplum dokusunu derinden sarstığını görüyoruz. 1990'larda yüz binlerce ailenin güvenlik gerekçesiyle göç etmek durumunda kaldığını ve bu göçlerin de şehirlerin çeperlerinde yoksulluk şartları oluşturduğunu görüyoruz.

Yine, aile yapısı; babasız büyüyen çocuklar, parçalanmış aileler toplumsal istikrarsızlığı da artırmıştır.

Gençlik ve kadın konusu zaten ülke genelinde oldukça gerisinde ilerlemektedir söz konusu bölgede.

Psikolojik boyut; toplumsal travma, sürekli çatışma atmosferi özellikle genç kuşaklarda güvensizlik ve umutsuzluk oluşturmaktadır. Devlete güven konusu, özellikle bölgede bazı dönemlerde yaşanan yanlış uygulamalar vatandaş ile devlet arasında güven kaybı doğurmaktadır. Kuşaklararası etki, çocukluk travmaları yeni kuşaklarda güvensizlik hissi olarak devam etmektedir.

Özellikle kültürel boyutuna yönelik; Türkiye, tarih boyunca farklı inanç, kültür ve kimliklerin bir arada yaşadığı bir medeniyet coğrafyası olmuştur ancak bu çeşitlilik zaman zaman, malumunuz, dış müdahaleler ve iç provokasyonlarla çatışma zemini hâline gelebilmektedir. Dolayısıyla, bu alanda erken uyarı ve önleme mekanizmalarının kurulması gerektiğini düşünüyoruz; nefret izleme sistemi, hızlı müdahale ekipleri, eğitim programları devreye alınmalı.

Yine, kültürün ortak potada birleştiği ortak hafıza politikaları yani kardeşlik müzeleri ve anı mekânları, belki toplumun tüm katmanlarının birlikte hemhâl olabildiği festivaller düzenlenebilir diye düşünüyoruz, ortak anma günleri düzenlenebilir diye düşünüyoruz; bu, kültürel tarafında. Biraz önce bahsettiğim üzere oluşturmuş olduğumuz raporda aslında buna yönelik önerilerimizin detaylı hali bulunmakta.

Özellikle hukuki ve siyasi boyutta yargılamaların uzun sürmesinin bölge vatandaşında geciken adalet algısını doğurduğunu biz yapmış olduğumuz

T B M M
Tutanak Hizmetleri Başkanlığı
İncelenmemiş Tutanaktır

Komisyon: Millî Dayanışma, Kardeşlik ve Demokrasi Komisyonu

Tarih: 12/09/2025

Sayfa: 23

anketlerde tespit ediyoruz. Bu konunun üzerinde durulması gerekiyor. Terör örgütlerinin bu gibi süreçlerde özellikle demokratik süreçleri istismar ederek meşruiyet kazanmaya çalıştığı söz konusu ve bunu önleyici önlemlerin özellikle bu dönemde devreye alınması gerektiğini düşünüyoruz. Dolayısıyla aslında, yeni dönemin temel üç ilke üzerine ayaklandırılması gerektiği inancındayız; ekonomik kalkınma, adaletin tesisi ve toplumsal uyum ve kardeşlik hukuku konularının mutlak suretle işlenmesi gerektiğini düşünüyoruz eğer sürecin devamının çok daha olumlu olmasını istiyorsak.

Yine, toplumun süreçle ilgili beklentilerine yönelik biz bazı çalışmalar ve anketler yaptık. Bahsettiğim üzere, gündelik hayatın normalleşmesi ve güvenlik konusunda aslında bölgede çok ciddi bir endişe yok, sadece bazı düzenlemeler olabilir diye düşünüyoruz. Sosyal barış ve katılım ve kültürel canlanmaya yönelik ve özellikle ekonomik kalkınma ve bölgesel refaha yönelik daha çok halkın beklentileri var; birazdan onlara yönelik süreçlere özellikle girmek istiyorum.

Sürecin başarıya ulaşmasının önündeki riskler olarak gördüğümüz Sayın Başkanım, özellikle bu dönemde Alevi-Sünni geriliminin provoke edilmesi, Kürt-Türk ayrışmasına yol açabilecek tavır ve adımlar; bunların önüne geçilmesi gerektiğini düşünüyoruz. Dijital manipülasyonlarla bu hassas sürecin baltalanması konusu üzerinde özellikle durulmasının önemli olduğunu düşünüyoruz.

Koruculuk sistemi yine, bu süreçte aslında özellikle altının çizilmesi gereken konulardan bir tanesi. Bizdeki rakamlara göre yaklaşık 50 bin korucu hâlen aktif hâlde çalışmakta. Şüphesiz koruculuk sistemi Türkiye'nin zor bir döneminde önemli bir görev üstlenmiş ve güvenlik güçlerinin yüklerini de olabildiğince hafifletmiştir ancak artık "Terörsüz Türkiye" vizyonunu konuşuyorsak kalıcı bir yapı olmaktan çıkmalı, adaletli bir tasfiye ve entegrasyon programıyla onurlu bir şekilde bu sürecin sonunda, belki kademeli bir şekilde tarihe uğurlanmalıdır diye düşünüyoruz.

Yine, Suriye'deki diğer terör örgütlerinin silah bırakma sürecine uyum sağlamaması riski bu sürecin başarıya ulaşmasının önündeki risklerin başlıcaları diye görüyoruz.

Yine, Sayın Başkanım, zatiâlinize özellikle bu süreçte oluşturulabilecek

T B M M
Tutanak Hizmetleri Başkanlığı
İncelenmemiş Tutanaktır

Komisyon: Millî Dayanışma, Kardeşlik ve Demokrasi Komisyonu

Tarih: 12/09/2025

Sayfa: 24

çalışma grubu önerilerine ilişkin tabii, bunların hepsi gerçekleşmeyebilir ama 14'e yakın başlık belirledik:

- 1) Güvenlik ve silahsızlanma.
- 2) Demokratikleşme ve insan hakları.
- 3) Toplumsal destek ve iletişim stratejisi.
- 4) Bölgesel entegrasyon ve ekonomi.
- 5) Muhataplık ve kapsayıcı diyalog.
- 6) Doğrulama; bu, özellikle dağdan inenlerin süreçlerine yönelik oluşturabilir diye düşünüyoruz.
- 7) Fiziki kopuş.
- 8) Zihinsel kopuş.
- 9) Dâhil olma.
- 10) Hızlı, şeffaf ve yargı.
- 11) Mağdur hakları ve onarım.
- 12) Toplumsal sözleşme.
- 13) Eşit vatandaşlık; bunun özellikle altını çizmek istiyorum bölgeden gelen verilere yönelik.
- 14) Millet Meclisi uyum ve kalkınma üst kurulu.

Bir de Kıymetli Başkanım, il bazlı bazı stratejik önerilerimiz var özellikle ekonomik anlamda. Bizim söz konusu bölgede bahsettiğim üzere 18 farklı alt komisyonumuz var. Özellikle Diyarbakır, Mardin, Van, Batman, Hakkâri, bu bölgelerde yapmış olduğumuz çalışma gruplarından, oradan halkın çok uzun dönemdir bekledikleri bir kısım yatırımların bu sürece, bu "Terörsüz Türkiye sürecinin başarıya ulaşması noktasında bir kısım yatırımların olumlu etki oluşturacağı yönünde dönüşler aldık. Örnek vermek gerekirse, Diyarbakır'da bir tramvay projesi sürekli bahsedilen; yine Mardin'de benzer projeler, Bitlis'te

T B M M
Tutanak Hizmetleri Başkanlığı
İncelenmemiş Tutanaktır

Komisyon: Millî Dayanışma, Kardeşlik ve Demokrasi Komisyonu

Tarih: 12/09/2025

Sayfa: 25

özellikle kıymetli madenlerle alakalı ama bizim daha farklı bir önerimiz de var; aslında biz Suriye'nin sınır bölgesinde bir organize sanayi ve endüstri bölgeleri modeli öneriyoruz belki içerisinde serbest bölge de barındırabilen çünkü biraz önce bahsettiğim üzere biz "Terörsüz Türkiye" vizyonunu sadece iç güvenlik meselesi değil, jeopolitik anlamda da bir zorunluluk olarak görüyoruz. Buna hizmet edebilecek sınır bölgesinde organize sanayi bölgesi ve endüstri bölgeleri modeli önerimiz var, içerisinde serbest bölge de barındıran bir model bu.

Yine, Gaziantep-Şanlıurfa hızlı tren hattının bölgenin ihracata etkisini, katkısını ciddi şekilde arttıracaklarını düşünüyoruz.

Yine, yeni yatırım rotası özellikle Bitlis, Şırnak, Hakkâri ve Siirt'te - burada yazılı olan, ben tek tek geçmiyorum- çok kıymetli madenlerimiz var; bunların işlenmesi ve sanayiye, yatırıma yönelik hem bölge yatırıma katkı sağlaması hem de kıymetli madenlerin çıkarılması noktasında bölgeye faydalı olacağını düşünüyoruz.

Yine, burada biraz önce bahsetmiş olduğum Mezopotamya tarım teknoloji merkezi ve turizme yönelik havalimanı kapasite artışı gibi çokça konu başlığı bize bölgeden geldi; onları bu raporda ve sunumda zatiîlilerinize daha detaylı olarak sunuyor olacağız.

Şunu söylemek istiyorum Sayın Başkanım: Bizim gördüğümüz kadarıyla bölge, toplum -çünkü içerisinde çokça yer alıyoruz- aslında kamuoyu olarak, toplum olarak bu sürece çoktan hazır ama bunun en önemli iki bacağı ekonomik kalkınma çünkü söz konusu bölgedeki ekonomik kalkınma, verilerle biraz önce ifade ettiğim üzere, işsizlik oranı ülkemizin genelinde yüzde 9-10 mertebesindeyken özellikle sınır illerimizde yüzde 25'ler noktasında. Biraz önce TİSK Başkanımızın bahsettiği üzere tabii ki kayıt dışı istihdam oranı da yüksek, onu da dikkate almak lazım belki ama bölgedeki genç nüfus oranına baktığınızda genç nüfusun iş hayatına katılımı çok çok düşük yani yüzde 50'lerin üzerinde işsizlikten bahsediyoruz.

Biz MÜSİAD olarak neler yapabiliriz diye düşündüğümüzde, sizlere de daha öncesinde ifade ettiğimiz üzere, Millî Eğitim Bakanlığımızla Allah nasip ederse inşallah ekim ayı içerisinde planlıyoruz, Türkiye genelinde, 81 ilde, üniversiteye gitmemiş 5 bin meslek lisesi mezunu öğrencimize iş garantisi

T B M M
Tutanak Hizmetleri Başkanlığı
İncelenmemiş Tutanaktır

Komisyon: Millî Dayanışma, Kardeşlik ve Demokrasi Komisyonu

Tarih: 12/09/2025

Sayfa: 26

vereceğiz. Bunu 1.176 şirketin içerisinde 81 ilde yapacağız, Türkiye genelinde ve bu alanda özellikle bölgeye yani terörden etkilenmiş illere ihtimam ve ağırlık vereceğimizin de altını çizmek istiyorum.

Bu itibarla tekrardan bizleri buraya davet etmiş olduğunuz için ve ülkemiz adına son derece hem umut vadedicisi hem de bir o kadar da kritik ve çok nazik işletilmesi gereken bir süreçte fikrimize başvurduğunuz için teşekkür ediyorum, tüm hazıruna saygılarımı sunuyorum.

TBMM BAŞKANI NUMAN KURTULMUŞ - Çok teşekkür ediyorum Sayın Özdemir.

Şimdi Türk Sanayicileri ve İşinsanları Derneği (TÜSİAD) Başkan Yardımcısı Sayın Bülent Ozan Diren'i dinleyeceğiz.

Buyurun Sayın Diren.

TÜRK SANAYİCİLERİ VE İŞİNSANLARI DERNEĞİ (TÜSİAD) BAŞKAN YARDIMCISI BÜLENT OZAN DİREN - Sayın Başkan, Sayın Komisyon üyeleri, hepinizi TÜSİAD adına saygıyla selamlıyorum.

Millî Dayanışma, Kardeşlik ve Demokrasi Komisyonunun kuruluşunda ifade edilen amacı çok anlamlı buluyoruz. Terörün Türkiye'nin gündeminden tamamen çıkarılması, toplumsal bütünleşmenin güçlendirilmesi, millî birlik ve kardeşliğimizin pekiştirilmesi; özgürlük, demokrasi ve hukuk devleti alanlarında çalışmalar yapılması gerçekten tarihî nitelikte bir misyonu ifade ediyor. Parlamento çatısı altında geniş bir katılımı oluşturulan Komisyonun bugünkü toplantısına davetiniz için teşekkür ediyorum.

Bugün 12 Eylül; bu vesileyle konuşmama ülkemizin demokrasi tarihinde kara leke olarak yer alan darbeleri bir kez daha kınayarak başlamak istiyorum. Darbeler yalnızca parlamenter sistemin işleyişine antidemokratik müdahaleyle kalmadı, temel hak ve özgürlüklerin askıya alındığı, toplumsal hafızamızda ve maalesef siyasi reflekslerimizle derin yaralar bırakan dönemler oldu. Bugün bu acı tecrübeyi unutmadan demokrasiyi daha da güçlendirme yönünde hareket etmek herkesin sorumluluğudur.

TÜSİAD olarak tüzüğümüz doğrultusunda yaklaşık elli beş yıldır insan

T B M M
Tutanak Hizmetleri Başkanlığı
İncelenmemiş Tutanaktır

Komisyon: Millî Dayanışma, Kardeşlik ve Demokrasi Komisyonu

Tarih: 12/09/2025

Sayfa: 27

hakları evrensel ilkelerinin, düşünce, inanç ve girişim özgürlüklerinin, laik hukuk devletinin, katılımcı demokrasi anlayışının, liberal ekonominin, rekabetçi piyasa ekonomisinin kurum ve kurallarının, sürdürülebilir çevre dengesinin benimsendiği bir toplumsal düzenin oluşması ve gelişmesine katkı sağlamak amacıyla faaliyet gösteriyoruz. Tüm bu çalışmalarımızda bize güç veren motivasyonumuz, Atatürk başta olmak üzere cumhuriyetimizin kurucu kuşağından devraldığımız mirasa ve gelecek kuşaklara karşı sorumluluğumuzu yerine getirmektir. Yeni bir çağın eşiğindeki dünyamızda ülkemizin hak ettiği konuma ulaşmasının yolu cumhuriyetin kazanımlarını geliştirmiş, saygın, adil ve çevreci bir Türkiye vizyonu ile yeniden canlandırmaktan geçmektedir. Biz de bu inançla insani gelişim ve yetkinleşmeyi temel alan, çağın gereksinimlerini bilim, teknoloji ve inovasyonla karşılayan, siyasal, ekonomik, toplumsal kurum ve kurallarını güçlendirmeye odaklanan bir geleceğe katkı sağlamak için fikir üretiyoruz. Uluslararası iş dünyasındaki temsil gücümüzle ülkemizin yüksek menfaatleri doğrultusunda çalışıyoruz. İş dünyamızın önceliklerini ülkemizin AB entegrasyonu perspektifinde gündeme taşıyoruz. Ülkemizin küresel entegrasyonunun ve rekabetçiliğinin artışına katkı sağlamak amacıyla Asya-Pasifik, Körfez bölgesi, Orta Asya ve Amerika Birleşik Devletleri'nde girişimcilik ağları ve yeni teknolojiler odağında kapsamlı çalışmalar da yürütüyoruz.

Sayın Başkan, Sayın Komisyon üyeleri; küresel ekonomide büyük belirsizliklerin ve değişimlerin olduğu bir süreçten geçtiğimiz malumdur. Ülkeler korumacılık önlemleriyle içlerine kapanıyor, gümrük vergilerinin artışıyla uluslararası ticaret derinden etkileniyor, tedarik zincirlerinde bölgeselleşme eğilimleri güçleniyor, jeopolitik riskler günden güne artıyor. Neredeyse yüz yıl önce uluslararası iş birliğini güçlendirmek için kurumlar kurulmasına öncülük eden ülkeler, bugün aynı kurumların etkisizleşmesine neden oluyor. Belirsizlikler, öngörülebilir olmayı ve karar almayı zorlaştırıyor. Küresel ekonomide rekabetin çerçevesi yeniden belirlenirken daha sağlam ve daha rekabetçi bir ekonomi yaratmanın önemi giderek artıyor. Bizim gelecek nesillere karşı sorumluluğumuz, ülkemizi bu kritik kavşakta dünyada olumlu ayırtan, öne çıkan bir konuma getirmek için çalışmaktır. Ortak geleceğimizi kimseyi geride bırakmadan eşitlik temelinde inşa etmek için en çok ihtiyaç duyduğumuz şey ise toplumsal dayanışma ve iş birliğidir. Ülkemizin geleceği için fikir üreten, çalışan tüm politika yapıcılarının, kanaat önderlerinin, akademinin, farklı toplum

T B M M
Tutanak Hizmetleri Başkanlığı
İncelenmemiş Tutanaktır

Komisyon: Millî Dayanışma, Kardeşlik ve Demokrasi Komisyonu

Tarih: 12/09/2025

Sayfa: 28

kesimlerini temsil eden sivil toplum örgütlerinin, basın ve de vatandaşlarımızın katkı ve katılımına ihtiyacımız var. Millî Dayanışma, Kardeşlik ve Demokrasi Komisyonunun da bu ihtiyacı gören, bu ihtiyacı gideren uzlaşmalara zemin olmasını bekliyoruz.

Sayın Başkan, Sayın Komisyon üyeleri; devlet ile birey ve toplum arasındaki ilişki tarihimizde neredeyse hiçbir zaman tam olarak dengeli ve demokratik olmadı. Genelde devlet birey ve topluma karşı orantısız bir şekilde güçlü oldu. Bu gücün sınırlarını belirlemek, denge ve denetleme mekanizmalarını, yargı bağımsızlığını, merkezî yönetim-yerel yönetim dengesini ve insan haklarını koruyan mekanizmaları mutlaka haklar ve özgürlükleri güçlendirerek hayata geçirmek gerekiyor. Yüksek standartlarda bir demokrasinin temeli iyi yetişmiş, yurttaşlık bilinci gelişmiş özgür bireylerdir. Bu bireylerin varlığı çoğulcu ve katılımcı bir yönetim anlayışını mümkün kılar. Bu anlayış, kuvvetler ayrılığı, özerk kurumlar, şeffaflık ve hesap verebilirlik ilkeleriyle zenginleşir. Katılımcı, çoğulcu ve kapsayıcı bir anlayışın varlığı, demokrasimizi 21'inci yüzyılın gerektirdiği derinliğe ulaştırır. Biliyoruz ki toplumsal ilerleme refaha, refah küresel ekonominin kurallarına uymaya, bu uyum ise demokratik bir toplumsal yapıya bağlıdır. Böyle bir yapının oluşturulması ülkemizdeki tüm sivil toplum kuruluşlarının, siyasi partilerin, kurumların ve bireylerin ortak hedefi ve kültürü olmalıdır çünkü bireyler de kurumlar da kendi farklı ideallerini gerçekleştirme konusunda eşit fırsatları her türlü fikre ve gelişmeye açık, uzlaşma kültürü olan bir demokratik toplumsal yapı içinde bulabilirler.

Sayın Başkan, Sayın Komisyon üyeleri; bu anlayış çerçevesinde TÜSİAD olarak ekonomik ve demokratik açıdan gelişmeyi mutlaka el ele yürümesi gereken süreçler olarak gördüğümüzü vurgulamak isterim. Demokratikleşme konusunda çalışmalarımız 1990 yılında "Yasalarımız Haklarımız" kitabıyla başladı ve 1997 yılında Profesör Bülent Tanör'ün "Türkiye'de Demokratikleşme Perspektifleri" başlıklı raporuyla ivme kazandı. AB uyum sürecinin hız kazandığı yıllarda giderek çeşitlenen bu çalışmaları derneğimizin kuruluşunun 50'nci yılında 2001'de yayınladığımız "Yeni Bir Anlayışla Geleceği İnşa" çalışması izledi. Ekonomide de demokraside de kurumlar ve kuralların yaşamsal önemini vurguladık. Cumhuriyetimizin 100'üncü yılında ise farklı kesimlerden katılımlarla düzenlediğimiz çalıştaylarda cumhuriyet değerlerini ve demokratik standartları

T B M M
Tutanak Hizmetleri Başkanlığı
İncelenmemiş Tutanaktır

Komisyon: Millî Dayanışma, Kardeşlik ve Demokrasi Komisyonu

Tarih: 12/09/2025

Sayfa: 29

birlikte nasıl güçlendireceğimizi ele aldık. Kısacası, son otuz beş yıl, gelişmiş bir ekonomi ile gelişmiş bir demokrasinin vazgeçilmez öneminin altını çizen çalışmaları ve etkinlikleri ülkemizin birikimine birer katkı olarak sunmakla geçti. 1997 tarihli Tanör raporu Türkiye'nin demokratikleşme tarihinde yayınlanan raporlar ve etkisi açısından bir kilometre taşı niteliğindeydi. Bu raporun TÜSİAD Yönetim Kurulu ön sözünde yer alan şu ifadeyi hatırlatmayı kıymetli buluyorum: "Ekonomik ve siyasal demokrasinin kurumsallaşması Türkiye'nin önünde sonunda yaşayacağı zorunlu bir süreç değildir. Bu ancak ülkenin aydınlık geleceği için demokrasinin tek çıkar yol olduğunu düşünenlerin kesintisiz çabalarının bir ürünü olabilir." Bu mesaj bugün de geçerliliğini koruyor çünkü demokrasinin gelişimi yalnızca siyasi iradenin değil tüm toplumun ortak ve kararlı çabasıyla mümkündür. Demokratik kurumlar ve hukukun üstünlüğüyle birlikte gelir adaleti, dengeli bölgesel kalkınma, eğitim ve sağlık sisteminin yetkinliği, temiz bir çevre gibi unsurlar toplumsal güveni yükseltir. Bu unsurlar bir arada mutlu ve huzurlu yaşama iradesini pekiştirir, karşılaşılan zorlukları aşip müreffeh bir gelecek kurmayı mümkün kılar.

2013 yılında Cizre'de yapılan bir konuşmada dönemin TÜSİAD Başkanı şu ifadeleri kullanmıştı; yıl 2013: "Barışın tesis edilmesi ve ilelebet sürmesi gerektiğine inanıyoruz. Çözüm sürecinin toplumun geneli tarafından benimsendiğini de görüyor, fark ediyor, inanıyoruz. Artık bu noktadan geriye dönülemez diyor ve toplumsal enerjimizi kalkınmamıza, refahımıza ve huzuru derinleştirmeye odaklama zamanıdır diyoruz. Sona eren şiddetin ardından ülkemizi ileriye taşıyacak demokratik reformların, idari yapılanma adımlarının atılmasını bekliyoruz. Bunların yaratacağı olumlu havanın bölgedeki yatırım ortamını her geçen gün geliştireceğine, iyileştireceğine inanıyoruz. Kürt meselesinin çözülmesi de demokrasi anlayışımızın çok daha özgürlükçü, katılımcı, bireysel haklara ve kimliklere saygılı bir derinlik kazanmasıyla mümkün olacaktır. Akan kanın durması büyük bir fırsat kapısını açmıştır, bunu mutlaka değerlendirmek zorundayız." Bu, 2013 yılındaki dönemin TÜSİAD Başkanının konuşmasından bir alıntı. 2019 yılındaki TÜSİAD Başkanımız da Van'da şöyle diyor: "Bölgesel kalkınma ve ülkenin tümünde yatırım ortamının iyileştirilmesinde yerel yönetimlerin rolü çok önemlidir. Yerel demokrasinin hayata geçmesinde tüm aktörlerin sorumluluğu vardır. Ülkemizin yaşadığı tüm olumsuzluklara ve güvenlik sorunlarına rağmen sorunlarımızı demokratik çerçeve

T B M M
Tutanak Hizmetleri Başkanlığı
İncelenmemiş Tutanaktır

Komisyon: Millî Dayanışma, Kardeşlik ve Demokrasi Komisyonu

Tarih: 12/09/2025

Sayfa: 30

içerisinde özgürlükleri kısıtlamadan çözme kapasitesine sahibiz. Günümüzde de terörsüz Türkiye sürecinin başladığı yaklaşık son bir yılda her fırsatta terörün sona erecek olması, barışın gelecek olması umudunu paylaştık." 2024 yılında Diyarbakır'da yaptığı konuşmasında Başkanımız Orhan Turan şu ifadeleri kullanmıştı: "Hepimizin ortak arzusu, ülkemizde ve dünyada her türlü şiddetin son bulması. Dünyada terörden en çok etkilenen ülkelerden biriyiz. Terörün geri dönülmez bir şekilde gündemden kalkması elzemdir. Geçmişte defalarca bölgede çözümün denendiğini hepimiz hatırlıyoruz. Somut demokratikleşme adımlarıyla pekişmeyen girişimlerin bu sorunu çözemeyeceğine dair bir deneyime sahip olduk. Parlamentomuz, tüm partileriyle, temel hakları güçlendirecek adımlar için şeffaflığa ve güvene dayalı şekilde çalışmalıdır." Bu da 2024 yılındaki Orhan Turan'ın Diyarbakır konuşmasından.

Sayın Başkan, Sayın Komisyon üyeleri; demokrasi konusu TÜSİAD için de Türkiye için de ilkesel bir konudur. Demokratik çerçeve ve katılımcılığın önemine olan inancımız nedeniyle Türkiye'de demokrasi seviyemizi yükseltmeye yönelik tüm girişimleri önemsiyor ve destekliyoruz. Bu Komisyonun çalışmalarıyla somutlaşacak adımların, ülkemizin ekonomik kalkınma ve demokrasi ortamına uyumlu yansımalarını temenni ediyoruz. Toplumsal kutuplaşmanın yerini toplumsal uyuma bırakmasının sorunlarımızın çözümü için elverişli bir zemin hazırlayacağını düşünüyoruz. Çalışmalar -biraz önce 2 Başkanımız bu konuda veriler de paylaştı- demokrasi alanında ilerleme kaydeden ülkelerin gelişmiş ülke ligine daha kolay atladıklarını gösteriyor. Yalnızca ekonomide değil temel hak ve özgürlükler, ifade özgürlüğü, basın özgürlüğü, insan hakları, hukukun üstünlüğü gibi konularda da ilerleme kaydetmek zorundayız. Özgürlük alanlarının genişlemesi, düşüncenin özgürce ve korkmadan açıklanabilmesi, yaratıcı ve eleştirel düşüncenin gelişebilmesi için şarttır. Bu Komisyonun amacında vurgulanan özgürlük, demokrasi ve hukuk devleti alanlarında çalışmalar yapılmasını bu açıdan çok önemli buluyoruz.

Komisyonun terörün ülke gündeminden çıkarılması ve toplumsal bütünleşmenin sağlanması amacının kalıcı olarak hayata geçmesi, demokrasi ve hukukun üstünlüğünün tam olarak tesis edilmesine bağlıdır. Demokrasi ve hukuk devletini tartışma konusu edilemeyecek bir düzeye getirmek, içeride ve dışarıda ülkemize, kurumlarımıza, demokrasimize güveni artırmak hiç şüphesiz

T B M M
Tutanak Hizmetleri Başkanlığı
İncelenmemiş Tutanaktır

Komisyon: Millî Dayanışma, Kardeşlik ve Demokrasi Komisyonu

Tarih: 12/09/2025

Sayfa: 31

ekonomimizi de güçlendirecektir. Aslında demokratikleşme bir mevzuat reformu olmanın yanı sıra, bunun da ötesinde zihniyet değişikliğini içeren toplu bir süreçtir. Devletin bireye, idarenin vatandaşa, siyasetin sivil topluma, devlet içindeki erklerin birbirine yaklaşımlarında demokrasi ve hukukun üstünlüğü tam olarak yaşanmalıdır. Bizler üreten, değer ve istihdam yaratan iş dünyası olarak ekonominin, yatırımların demokrasi ve hukukla ne denli yakın, ne denli iç içe olduğunu son derece farkındayız. Demokrasi ve hukukun üstünlüğü yönünde doğru adımlar hayata geçtikçe iş dünyası da girişimci dinamizmi, güçlü sanayi altyapısı ve krizlere dayanıklılığıyla bölgesel kalkınmanın başarılmasında üzerine düşen sorumluluğu tam olarak yerine getirecektir. Böylelikle ülkemizin küresel rekabet ortamındaki performansı hem artacak hem sürdürülebilir hâle gelecek, toplumsal refahımız yükselecek ve en önemlisi gençlerimize umutlu bir gelecek sunmuş olacağız.

Türkiye Büyük Millet Meclisi Millî Dayanışma, Kardeşlik ve Demokrasi Komisyonunun çalışmalarının amacına ulaşmasını dilediğimizi ve beklediğimizi tekrar vurgular, bugün görüşlerimizi paylaşma fırsatı bulmaktan ötürü teşekkürlerimizi sunarız.

Sağ olun Başkanım, sağ olun değerli Komisyon üyeleri.

TBMM BAŞKANI NUMAN KURTULMUŞ - Çok teşekkür ediyorum Sayın Diren.

Son sözü Anadolu Aslanları İş Adamları Derneği (ASKON) Genel Başkanı Sayın Orhan Aydın'a veriyoruz.

Buyurun Sayın Aydın.

ANADOLU ASLANLARI İŞ ADAMLARI DERNEĞİ (ASKON) GENEL BAŞKANI ORHAN AYDIN - Muhterem Başkanım, çok Değerli Komisyon üyeleri, değerli misafirler; sizleri şahsım ve ülkemizin tüm bölgelerindeki ve dünyanın 67 ülkesindeki ASKON teşkilatı adına saygıyla, muhabbetle selamlıyorum.

Sözlerime başlarken Gazi Meclisimizin çatısı altında millî dayanışmamızı sağlayacak, kardeşlik hukukumuzu pekiştirecek ve demokrasiyi hâkim kılarak ülkemize kalıcı barışı getirecek Komisyonun çalışmalarını çok önemsiyor, kuruluşuna vesile olan başta Sayın Cumhurbaşkanımıza, Milliyetçi Hareket

T B M M
Tutanak Hizmetleri Başkanlığı
İncelenmemiş Tutanaktır

Komisyon: Millî Dayanışma, Kardeşlik ve Demokrasi Komisyonu

Tarih: 12/09/2025

Sayfa: 32

Partisi Genel Başkanı Sayın Devlet Bahçeli'ye, siz Kıymetli Meclis Başkanımıza ve Komisyon üyelerine canıgönülden teşekkür ediyor, şükranlarımızı arz ediyoruz. Ve yine, ülkemizin bekası uğruna şehadet şerbeti içen aziz şehitlerimizi rahmetle yâd ediyor, gazilerimize de bir kez daha minnettarlığımızı sunuyoruz.

Sayın Başkanım, Değerli Komisyon üyelerimiz, kıymetli misafirler; ASKON olarak bugün sizlerin Komisyon çalışmalarına destek vermek üzere başta Doğu ve Güneydoğu illerimizdeki şube başkanlarımız, yönetim kurulu üyeleri ve Genel Merkez Yönetim Kurulu üyelerimizle bir komisyon kurarak hızlı bir çalışma başlattık. Müsaadeniz olursa bazı hususlara değinmek istiyoruz.

Şunu çok iyi biliyoruz ki huzur ve güvenin sağlanmadığı bir ortamda yatırım iklimi maalesef oluşamaz. Siyasi ve ekonomik istikrarın bulunmadığı koşullarda üretim sürdürülemez. Toplumsal birlik ve beraberliğin olmadığı yerde ise ihracatın kalıcı ve sürdürülebilir olmasını da maalesef ki konuşamıyoruz. Ve şunu net şekilde ifade edebiliriz ki dünyanın neresinde olursa olsun iş insanları her daim güvenli limanları tercih ediyor. İşletmeleri veya şirketleri bir yerde yatırım yapmaya iten temel faktörler ham madde, yarı işlenmiş mamul, enerji pazarına yakın olma, bol ve nitelikli iş gücü gibi faktörlerdir ancak bütün bu faktörlerin cazibesine ve devletimizin bu ana kadar detaylı bir şekilde vermiş oldukları teşvik paketlerine rağmen adı terörle anılan bölgelere gidilememesi yapılacak yatırımın güvenliğinin ne kadar önemli olduğunun göstergesidir ve unutmayalım ki bir fabrikanın bacasından tüten duman sadece üretimi değil, aynı zamanda huzuru da temsil ediyor. Bir işletmenin kapısından içeriye giren her genç artık üretken bir gençtir, bir bakıma aslında terör örgütlerinin pençesinden kurtulmuş bir genç demektir.

Sayın Başkanım, değerli üyeler; bu süreçlerde psikososyal destek, ekonomik yatırımlar, hukuki düzenlemeler ve toplumsal uzlaş mekanizmaları kritik öneme sahip olmuştur. Hiç şüphesiz bu tür süreçlerin başarıya ulaşması için siyasi irade, toplumsal destek ve uzlaş büyük önem taşımaktadır. Toplumun tüm temsilcilerine kucak açan Millî Dayanışma, Kardeşlik ve Demokrasi Komisyonunun çalışmalarını çok önemsiyoruz. Uluslararası hiçbir yapıya ve ülkeye bağlı kalmaksızın ülkemize özgü kapsayıcı bir şekilde toplumun tüm paydaşlarıyla gerçekleştirilen bu son derece değerli çalışmaların dünyaya örnek

T B M M
Tutanak Hizmetleri Başkanlığı
İncelenmemiş Tutanaktır

Komisyon: Millî Dayanışma, Kardeşlik ve Demokrasi Komisyonu

Tarih: 12/09/2025

Sayfa: 33

olacak bir şekilde kendimize özgü sonuçları ve yansımaları olacağına da inancımız tamdır. Kardeşliğimizi ve dayanışmamızı pekiştirecek bu uzlaşıyla elde edilecek kazanımlar elbette ki toplumun tüm kesimleri tarafından büyük bir memnuniyetle karşılanacak ve şüphesiz ki sahiplenilecektir. Bu bağlamda, Komisyonumuzun çalışmalarına destek olması inancımızla çok boyutlu yaklaşımların bir parçası olarak iş dünyası adına ekonomik kalkınma için bazı somut önerilerimizi sizlere arz etmek istiyorum. ASKON olarak, ülkemizin kalkınması ve terörsüz Türkiye süreci için önerdiğimiz model sektörel kümelenme modelidir yani her şehrin kendi gücüne göre ihtisaslaşması, şehrin yine kendisinin kendi potansiyelini üretime dönüştürme modeli. Tarım, hayvancılık, turizm dediğimizde Şanlıurfa, Van, Hakkâri; turizm, lojistik ve enerjide Mardin, Şırnak; tarımsal sanayi ve sınır ticaretinde Ağrı ve Iğdır illerimiz; gıda işleme ve tarım teknolojilerinde büyük şehirlerimiz Şanlıurfa ve Diyarbakır ve çok önemli ithalat kalemlerinden olan petrol ürünleri ve türevleri içinse Batman şüphesiz ki harika olacaktır.

Bu örnekler sadece Doğu, Güneydoğu illerimize değil, tüm şehirlerimize de yayılabilir çalışma olacak, bu yaklaşım sayesinde şehirlerimiz kendi sektörlerinde birer uzmanlık merkezi olacaktır. Terörün tamamen son bulması ve bu bölgelerin artık terörle anılmamasının akabinde bu şehirlerde teşviklerin tesiri ve verimliliği artacak, şehirlerimiz kalıcı olarak belirli alanlarda marka şehirler hâline gelecektir. Şu anda, iki önemli örneği de bunun için verebiliriz. Örneğin, bugün "havlu ve bornoz" dediğimiz zaman Denizli şehrimiz dünyada en iyi şehirlerin başında yer almakta. Yine, Gaziantep şehrimizi ise halıcılıkta dünyada en önemli şehir olarak konuşmaktayız. Kümelenme modeli sadece ana sanayide değil, aynı zamanda yan sanayi, ham madde yatırımlarını ve lojistik altyapıyı da beraberinde getirecektir yani bir şehirde ana sanayiye geldiğinde etrafında onlarca farklı yan işletme de doğacak, bu da çarpan etkisiyle bölgenin gelirini şüphesiz ki katlayacaktır, her bir şehir kendi alanında bir cazibe merkezi olacaktır.

Ülkemizde bölgesel gelişmişlik farklarını azaltma amacıyla uygulanan teşviklerden illerimiz yoğun şekilde yararlanmaktadır. Özellikle 6'ncı bölge teşviklerinden istifade eden illerimiz için devletimiz tarafından çok önemli teşvikler sunulmaktadır. Mevcutta emek yoğun sektörlerimiz ve bölgede yer alan

T B M M
Tutanak Hizmetleri Başkanlığı
İncelenmemiş Tutanaktır

Komisyon: Millî Dayanışma, Kardeşlik ve Demokrasi Komisyonu

Tarih: 12/09/2025

Sayfa: 34

illerimizdeki bazı firmalar bu çok kıymetli olan önemli avantajları, teşvikleri alsalar dahi üretim ve ihracatta maalesef ki bugüne kadar terör nedeniyle zorlanmış, bazıları ise faaliyetlerine son vermek zorunda kalmıştır. Terörsüz Türkiye'yle, 6'ncı bölgede bulunan bu firmalarımız bu engelden şüphesiz ki kurtulacak ve daha çok üretimle ihracatımıza yüksek oranlarda katkı sunacaklardır. Bu şekilde yerelden kalkınmayla ülkemiz topyekûn kalkınacaktır, bu kalkınmanın sağlanabilmesi için yeni yapılanma ve ihya sürecinde bölgesel kümelenmeyle birlikte şehirlerimizin mevcut teşviklere ek yeni teşvik modelleri çalışılmasını öneriyoruz. Bölgesel kümelenme ve yeni teşviklerle terörsüz Türkiye'yle birlikte küresel ticarete yeni bir misyon ve yeni bir vizyona bürünecek olan 6'ncı bölgedeki bu şehirlerimizin adını "küresel rekabet bölgesi" adıyla adlandırabiliriz. Açıklanacak paketin adının da "güçlü Türkiye yatırım programı" olmasını önemsiyoruz. Çünkü biz biliyoruz ki şu anda birçok alanda büyük çalışmalara imzalar atmış ülkemiz terörsüz Türkiye'yle birlikte artık çok daha güçlü bir Türkiye olacaktır.

Sayın Başkanım, değerli Komisyon üyeleri; bir bölgenin kalkınmasında elbette ki sanayi tek başına yeterli olmayacaktır, üniversitelerimiz ve meslek yüksek okullarımızın da bu kümelenme stratejisinin bir parçası olması gerekmekte, üniversitelerimizin de bu vizyonla ihtisaslaşması, meslek yüksek okullarının doğrudan sanayiyle iç içe olması gerekiyor. Böylece, yerelde eğitim, yerelde istihdam modelini hayata geçirmiş olacağız. Eğer Van ve Hakkâri şehrini, tarım ve hayvancılıkta uzmanlaştırıyorsa oradaki üniversitelerimizde tarım teknolojileri, veterinerlik, gıda mühendisliği gibi bölümler artırılmalı ve daha işlevsel hâle getirilmelidir, teşvikler de bu yönde daha çok arttırılmalıdır. Eğer Mardin ve Şırnak'ı lojistik merkezi yapıyorsa, üniversitelerimizde lojistik yönetimi, ulaştırma mühendisliği gibi bölümlere ağırlık verilmeli ve teşvikler de yine bu sektörlerle özel, daha da arttırılmalıdır. Böylece, gençlerimiz hem kendi şehirlerinde okuyarak kalacak hem de mezun olduktan sonra yerelde iş bularak şehrin kalkınmasında aktif rol oynayacaklardır. Bunu başardığımızda, gençlerimiz doğup büyüdükları şehirlerde okuyacak, üretecek, istihdam edilecek, büyük şehirlere göç etmek zorunda kalmayacak. İşte o zaman Anadolu'nun her köşesi kalkınacak, Türkiye'nin şüphesiz ki tamamı güçlenecektir.

Kıymetli Başkanım, değerli Meclis üyeleri; terör en çok gençlerimizin

T B M M
Tutanak Hizmetleri Başkanlığı
İncelenmemiş Tutanaktır

Komisyon: Millî Dayanışma, Kardeşlik ve Demokrasi Komisyonu

Tarih: 12/09/2025

Sayfa: 35

umutlarını çaldı. Umudu elinden alınmış bir genç, maalesef, terör örgütlerinin tuzağına düşmeye daha yakın oldu. Bizler iş dünyası olarak diyoruz ki gençlerimize iş imkânı sunalım, girişimcilik fırsatları verelim, onlara umut olalım çünkü gençlerimizin enerjisi üretime yöneldiğinde terörün zemini tamamen kuruyacaktır.

Sayın Başkanım, terörsüz bir Türkiye sadece ülke içinde değil bölgesel ölçekte de çok önemli ve olumlu etkiler oluşturacak, komşu ülkelere ve şehirlere de bu huzur ve güven ikliminin olumlu yansımaları şüphesiz ki olacaktır. Terörsüz Türkiye'de Mardin, Şırnak, Hakkâri kazanırken aynı zamanda İdlib kazanır, Münbiç, Haseke, Ninova, Duhok kazanır, Erbil kazanır, Kerkük kazanır diyoruz.

Sayın Başkanım, kıymetli milletvekilleri; önümüzdeki günlerde çok önemli bir toplantı için bizler de Amerika'da olacağız. Birleşmiş Milletler çatısı altında çok önemli ve değerli farklı farklı toplantılar gerçekleşecek. Sayın Cumhurbaşkanımız da bu toplantıyı teşrif edecekler. Bu bağlamda, iş dünyasının da muhtelif toplantıları gerçekleşecek ve Sayın Cumhurbaşkanımızın da liderlik edeceği toplantılar olacak.

Biz iş dünyası olarak şunu çok önemsiyoruz: Sayın Cumhurbaşkanımızın güçlü bir şekilde "Artık, huzurun tesis edildiği, terörden arındırılmış bir Türkiye vardır." mesajı bizleri ziyadesiyle memnun edecek, uluslararası yatırımcıların da dikkatini çekecektir. Bu, sadece bizim için değil Türkiye'ye yatırım yapmak isteyen uluslararası sermaye için de çok kıymetli bir güvence demektir çünkü küresel yatırımcı artık sadece ucuz iş gücüne değil en çok istikrara ve güvene bakıyor. Türkiye terörden arınmış güçlü yapısıyla artık, bölgesinin üretim, ticaret ve lojistik merkezi olmaya şüphesiz ki adaydır. Bu nedenle terörsüz Türkiye aynı zamanda daha rekabetçi, daha güçlü ve daha müreffeh bir Türkiye olacaktır.

Sözlerime son verirken bir kez daha ifade etmek isterim ki terörsüz Türkiye demek aynı zamanda yatırımın merkezi Türkiye demektir. Biz iş dünyası olarak bu vizyona inanıyoruz. Kıymetli Komisyonumuzun emrinde olduğumuzu ve tüm çalışmalara destek vereceğimizi bir kez daha ifade ederek şükranlarımızı zatıinalinize arz ediyorum efendim.

Sağ olunuz.

T B M M
Tutanak Hizmetleri Başkanlığı
İncelenmemiş Tutanaktır

Komisyon: Millî Dayanışma, Kardeşlik ve Demokrasi Komisyonu

Tarih: 12/09/2025

Sayfa: 36

TBMM BAŞKANI NUMAN KURTULMUŞ - Çok teşekkür ediyorum Sayın Aydın.

Böylece bugün burada iş dünyamızın neredeyse tamamını temsil eden 7 önemli kuruluşumuzun Başkanlarını ve temsilcilerini dinledik. Her birine ayrı ayrı çok teşekkür ediyorum.

Esasında bu hafta yaptığımız, iki gün yaptığımız toplantılar şahsen bende Komisyonun çalışmaları ve alacağı sonuç bakımından çok daha olumlu, çok daha umutlu bir noktaya, bir fikre ulaşmama vesile oldu. Siz kitle örgütlerinin, iş dünyasını temsil eden örgütlerin, dün de memur sendikaları ve işçi sendikaları başkanları ve temsilcilerinin burada yaptıkları konuşmaların özeti aslında iş dünyasını ilgilendiren hem çalışanlar kısmı hem işverenler kısmı esas itibarıyla bu sürece tam destek vermektedir. Zaten buradaki ifadelerinizden de gayet net anlıyoruz ki buraya gelmeden önce bu konuyla ilgili, terörsüz Türkiye'nin nasıl oluşabileceği, bu konularda hangi adımlar atılabileceği hususunda da kendi perspektifinizden fevkalade önemli çalışmalar gerçekleştirdiniz. Sizlerin bu fikirleri sürecin daha net, daha etkin bir şekilde yürütülmesine inşallah imkân sağlayacaktır.

Ben müsaade ederseniz, buradaki 7 arkadaşımızın, 7 başkanımızın, temsilcimizin hemen hemen ortak olarak söylediği hususlardan birkaç tanesine dikkat çekmek isterim. Bunlardan biri süreci algılama noktasındaki fikirleridir. Yani bu mesele terörün ortadan kaldırılması ve Türkiye'de artık terör meselesinin hiç konuşulmaz hâle gelmesi sadece güvenlik politikalarında gerçekleştirilecek birtakım tedbirlerle ulaşılabilecek bir sonuç değildir. Çok katmanlı, çok boyutlu ve kapsayıcı bir yaklaşımın ortaya konulması şarttır. Zaten bizim de fikrimiz, ana fikrimiz bu yöndedir, bu istikamettir. Değerli başkanların, temsilcilerin bunu teyit etmesi de bizim açımızdan memnuniyet vericidir.

Ayrıca, bazı başkanlarımız uyarı mahiyetinde bir şey söylediler, onun da ben hayati bir nokta olduğunu düşünüyorum. Evet, toplumun farklı kesimlerini dinleyeceğiz, herkesin burada fikirlerini dile getirmesine imkân vereceğiz ki şimdiye kadar böyle yapıyoruz ama sonuçta, vaktimizin de çok kısıtlı olduğunu ifade etmek lazım. Hızlı ve etkin hareket etme mecburiyetimiz konusunda

T B M M
Tutanak Hizmetleri Başkanlığı
İncelenmemiş Tutanaktır

Komisyon: Millî Dayanışma, Kardeşlik ve Demokrasi Komisyonu

Tarih: 12/09/2025

Sayfa: 37

arkadaşlarımız, başkanlarımız altını çizerek uyarılarda bulundular. Ancak böyle davranılırsa kesin ve net bir sonuç, olumlu bir sonuç elde edilecektir, bu konunun da altını çizmek isterim.

Yine, bugün burada gündeme gelen bir başka önemli husus ise terörün maliyetiyle ilgili çalışmalardır. 3 değerli başkanımız bu konuyla ilgili somut rakamları da ortaya koyarak verdiler. Gerçekten bu kadar çok canın gittiği, bu kadar çok şehidimizin olduğu bir ortamda bir ekonomik maliyetten bahsetmek çok sık görünmese bile meselenin bir gerçeği de burasıdır. Biz de 2013 yılında yaptığımız çalışmada o günün rakamlarıyla 1,2 trilyon dolarlık bir maliyet hesap etmiştik, sizin bugün burada ortaya koyduğunuz aşağı yukarı rakamlar da bunu teyit etmektedir. Bir taraftan CDS primlerindeki artışlar, buna bağlı olarak borçlanma maliyetlerinin yükselmesi, turizmde, tarımda, hayvancılıkta ciddi düşüşlerin yıllar içerisinde terör dolayısıyla yaşanmış olması ve özellikle yatırım ortamının zedelenmiş olması, bunların vermiş olduğu alternatif maliyetleri hesap ettiğiniz zaman, sizin bugün burada sunduğunuz maliyetlerin bile mütevazı rakamlarla ifade edildiğinin altını çizmek isterim. Çok büyük bir maliyete Türkiye katlanmıştır. İnşallah terörsüz Türkiye'yle birlikte teröre harcanmış olan bu maliyetler ülkenin kalkınmasına, doğusuyla batısıyla topyekûn zenginleşmesine, refahına vesile olacaktır.

Yine, burada hemen hemen bütün başkanlarımızın dile getirdiği bir başka önemli husus ise terörün ortadan kaldırılmasının en önemli koşullarından birinin de Türkiye'nin demokratik standartlarının yükseltilmesi olduğu gerçeğidir. Burada Türkiye'de hukukun üstünlüğünün, ifade özgürlüklerinin, insan hak ve özgürlüklerinin sağlanabilmesi, bu alandaki eksikliklerin giderilebilmesi için çalışmalar yapılması perspektifini de arkadaşlarımız dile getirdiler. Komisyonumuzda da bu görüşler zaman zaman paylaşılmaktadır.

Ben çok teşekkür ediyorum, daha fazla vaktinizi almak istemiyorum. Hakikaten böyle farklı kesimleri temsil eden arkadaşlarımızın ortak noktada kanaatlerini yoğunlaştırmış olması ve sürece destek vereceklerini ifade etmiş olmaları süreç açısından sevindiricidir ancak şimdi sizden bir şey istiyoruz, dün de memur ve işçi sendikalarımızdan talep ettik. Bu değerli fikirlerinizi bizlerle paylaştınız, bunların hepsi kayıt altına alındı. Vereceğiniz raporlar ve bize ulaştıracağınız bilgiler Komisyonumuzun çalışmalarında mutlaka istifade

T B M M
Tutanak Hizmetleri Başkanlığı
İncelenmemiş Tutanaktır

Komisyon: Millî Dayanışma, Kardeşlik ve Demokrasi Komisyonu

Tarih: 12/09/2025

Sayfa: 38

edilecek veriler olacak ama her birinizin temsil ettiğiniz yüz binlerle, milyonlarla ifade edilebilecek çok geniş bir camianız var. Bu camiada da terörsüz Türkiye sürecine ilişkin, Komisyonumuzun yaptığı çalışmalara ilişkin farkındalığın artırılması için sizlerden çaba bekliyoruz, destek bekliyoruz ve bu destekle birlikte de inşallah Türkiye'deki toplumsal rızanın da çok daha geniş bir noktaya ulaşacağını ümit ediyoruz. Ellerinize sağlık, yüreğinize sağlık.

Komisyonumuzun gündemindeki konular böylece tamamlanmış oldu. Değerli arkadaşlar, önümüzdeki hafta Çarşamba ve Perşembe günleri toplanacağız. Bu iki toplantıda, 17 Eylül Çarşamba günü çatışma çözümü alanında çalışmaları olan akademisyenleri ve uzmanları dinleyeceğiz, 18 Eylül Perşembe günü de Doğu ve Güneydoğu Anadolu Bölgesi'nde faaliyet gösteren bazı sivil toplum kuruluşları temsilcilerini dinleyeceğiz. Detaylı gündemi sizlerle paylaşacağız.

Toplantıyı kapatıyorum, 17 Eylül Çarşamba günü buluşmak üzere.

Kapanma Saati:15.50